

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Význam pohádkového vyprávění ve vybraných kulturách

Bakalářská práce

Autor: Hana Kahlová
Studijní program: B6107 Humanitní studia
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Veronika Halamová
Oponent práce: ThLic. František Burda, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Hana Kahlová

Studium: P17K0171

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Význam pohádkového vyprávění ve vybraných kulturách**

Název bakalářské práce AJ: The meaning of fairy tales in selected cultures

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

S pohádkovým vyprávěním se lze setkat v téměř každé kultuře. V pohádkovém světě je možné i to, s čím se v našem reálném životě nesetkáme. Lze se potkat s ošklivou babou Jagou, sedmihlavou saní šlehající oheň nebo se propadnout do země ukryté pod zemí a bojovat za záchranu celé podzemní říše se Srdcovou královnou. Vymyšlené příběhy často sdělují nepřímo poselství pro diváka či čtenáře, dávají naději, že dobro stále existuje a také mohou být obrazem kultury, ve které se dané příběhy vyprávějí. Cílem této práce je celková analýza pohádkové výstavby - co je pro pohádky typické, jaké mají společné prvky v různých kulturách, proč je lidé mají tak rádi a co je vede k jejich šíření mezi další generace.

Franz, Marie-Louise von: Psychologický výklad pohádek. Praha: Portál, 2008
Ovčáčková, Lenka: O původu kultury. Praha: Academia, 2017
Hradil, Radomil: Klíč k pohádkám: jak porozumět pohádkám a jejich obrazům. Hranice: Fabula, 2016
Stein, Murray: Příběhy duše: moderní jungiánský výklad pohádek. Brno: Emitos: Nakladatelství T. Janečka, 2006-2007
Urbanová, Svatava, Rosová, Milena: Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie). Ostrava: Ostravská univerzita, 2005
Lužík, Rudolf: Pohádka a dětská duše: několik poznámek k problematice lidové pohádky. Praha: V. Petr, 1944

Zadávající pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Halamová

Oponent: ThLic. Petr František Burda, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové 1. 6. 2022

Hana Kahlová

Anotace

KAHLOVÁ, Hana. *Význam pohádkového vyprávění ve vybraných kulturách*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. 2022. 55 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na roli pohádkového vyprávění v kultuře a poukazuje na jeho význam pro společnost. V práci jsou zmíněny badatelské teorie o vzniku pohádek a jejich spojitost s mýty. Předkládá informace o tom, jakou roli pohádky v minulosti plnily ve společnosti a do jakých skupin je můžeme členit. V práci je také zahrnut výzkum morfologie pohádek Vladimira Jakovljeviče Proppa. Významná část práce se zabývá mytickým vyprávěním a s ním související teorií hrdinského mýtu Josepha Campbella. Ve spojitosti s Campbellovou teorií je zde představena teorie o přechodových rituálech Arnolda van Gennepa, která byla dále rozvedena v práci Victora Turnera. Campbellova teorie hrdinského mýtu je aplikována na konkrétní pohádky z odlišných kultur a ukazuje na nich paralely mezi teorií hrdinského mýtu a procesem přechodového rituálu. Na příběhy se práce dívá úhlem symbolické antropologie a ukazuje význam symbolů a symbolického jednání v pohádkách pro člověka ve společnosti.

Klíčová slova: pohádka, mýtus, přechodový rituál, symbol.

Annotation

KAHLOVÁ, Hana. *The meaning of fairy tales in selected cultures*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 55 pp. Bachelor degree thesis.

The bachelor thesis focuses on a role of a fairy tale in a culture and shows its importance for society. The thesis mentions research theories about the origin of fairy tales and their association with myths. It presents an information about a role fairy tales have presented in society in the past and it presents groups we can sort fairy tales into. The thesis also includes research into a morphology of Vladimir Jakovljevic Propp's fairy tales. A significant part of the thesis deals with mythical narration and related theory of a heroic myth of Joseph Campbell. In connection with Campbell's theory, a theory of transitional rituals by Arnold van Gennep is presented in the thesis, which was further elaborated in a work of Victor Turner. Campbell's theory of the heroic myth is applied to specific fairy tales from different cultures and shows parallels between the theory of the heroic myth and the process of the transition ritual. The thesis looks at tales from a perspective of symbolic anthropology and shows the importance of symbols and symbolic behavior in fairy tales for people in society.

Keywords: fairytale, myth, transition ritual, symbol.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala za trpělivost a vedení práce paní Mgr. Veronice Halamové. Taktéž bych ráda vyjádřila dík všem lidem v mém okolí, kteří mě po dobu studia a psaní bakalářské práce podporovali. Děkuji.

Obsah

1 Úvod	7
1.1 Teoretické ukotvení práce	8
1.2 Metodologické ukotvení práce	9
2 Pohádky	10
2.1 Teorie vzniku pohádek	10
2.2 Svět pohádek	13
2.3 Kouzelné pohádky	16
2.3.1 Znaký kouzelných pohádek	17
2.3.2 Role magických čísel v kouzelných pohádkách	19
2.3.3 Morfologie kouzelných pohádek	20
3 Mýty	25
3.1 Mýtus	25
3.2 Hrdinský mýtus jako přechodový rituál	26
3.2.1 Odloučení	27
3.2.2 Iniclace a pomezí	31
3.2.3 Návrat a přijetí	34
4 Příběhy	37
4.1 O živé vodě	37
4.2 Květinová princezna a pastýř	42
4.3 O děvčeti, které vyšlo před úsvitem na louku	45
4.4 Shrnutí	48
5 Závěr	51
6 Bibliografie	53
7 Internetové zdroje	55
Přílohy	
PŘÍLOHA A	
PŘÍLOHA B	
PŘÍLOHA C	

1 Úvod

Každý z nás nejspíš ve svém životě někdy slyšel pohádku, nejčastěji to bylo od rodičů či prarodičů, kteří nám je vyprávěli, ještě když jsme byly malé děti. Ani v dospělosti nám pohádky nezmizí ze života a mnozí se sami stávají vypravěči svým dětem. Pohádky nás zkrátka provázejí celý náš život. Dávno už se pohádky jen nevypráví, ale jejich zpracování můžeme zhlédnout v televizi, poslechnout jako audioknihu nebo prostě přečíst v knize. Moje osobní vzpomínky na dětství jsou s pohádkami silně spojené, ať už se jedná o jejich vyprávění před spaním, nebo když jsem se na karneval ve školce stylizovala do postavy Červené Karkulky. Pozitivní konotace spojené s pohádkami u mě přetrvávají i v dospělosti a stále mě velmi baví propadnout se z reality do imaginárního světa pohádek plného neskutečných bytostí a magických pomocníků. Studium na vysoké škole mě přimělo se hlouběji zamyslet, proč mají lidé pohádkové světy tak rádi a jak v lidech tyto příběhy rezonují.

Ve své bakalářské práci pracuji s tezí, že pohádky nejsou jen nahodilým smyšleným příběhem pro děti, ale obsahují neměnnou strukturu a mají za úkol předat klíčové kulturní hodnoty, pomocí kterých se člověk identifikuje se svou vlastní kulturou. Práce je zaměřena na okruh tzv. kouzelných neboli fantastických pohádek, které tvoří významnou část lidových pohádek. Vzhledem k úzké vazbě pohádek na mytické vyprávění bylo nutné do bakalářské práce zahrnout i základní ukotvení o mýtech.

Cílem práce je ukázat, že se ve struktuře tzv. kouzelných pohádek vyskytují prvky, které korespondují s procesem přechodového rituálu. Teorii hrdinského mýtu rozpracoval americký komparativní religionista Joseph Campbell. Campbell ve své teorii definoval tři hlavní mezníky, a sice: odchod – iniciace – návrat. Tyto tři fáze jsou přitom velmi podobné procesu přechodového rituálu, který má za úkol převést člověka z jedné sociální situace do druhé. Tématem přechodových rituálů se zabýval francouzský etnolog a folklorista Arnold van Gennep a navrhl jejich trojfázové schéma: odloučení – pomezí – opětovné začlenění. Jeho teorie byla ještě více prohloubena v práci skotského antropologa Victora Turnera, jenž se zaměřil na prostřední fázi přechodového rituálu a přiřadil jí označení liminalita. Do své práce zahrnuji i výzkum ruského lingvisty Vladimira Jakovleviče Proppa, který se ve své práci zaměřil na zkoumání syžetu, který rozdělil na jednotlivé funkce, těm přiřadil označení a nadále s nimi pracoval. Rozbor pohádek na funkce ukazuje, jak důležité je řazení prvků v pohádce, a dává jí tak strukturu.

Tato práce je rozdělena na tři části – první má za úkol představit fenomén pohádkového vyprávění se všemi jeho aspekty, které jej utvářejí. Také obsahuje krátký pohled do obecné historie a předkládá badatelské teorie o původu vzniku pohádek. Druhá část práce se zabývá Campbellovou teorií hrdinského mýtu a jeho paralelou s přechodovým rituálem. Třetí část ukazuje tři lidové pohádkové příběhy, na kterých je daná teorie aplikována. Výběr zahrnuje německou pohádku *O živé vodě*, indickou pohádku *Květinová princezna a pastyř* a skotskou pohádku *O děvčeti, které vyšlo před úsvitem na louku*. K výběru těchto pohádek mě inspirovala geografická a kulturní rozmanitost.

1.1 Teoretické ukotvení práce

Cílem práce je v první řadě prokázat, že se ve struktuře tzv. kouzelných pohádek vyskytují prvky hrdinského mýtu, který koresponduje s procesem přechodového rituálu.

Dílčí cíle práce:

1. Objasnit, že se prvky hrdinského mýtu objevují hlavně v tzv. kouzelných pohádkách.
2. Doložit, že tzv. kouzelné pohádky mají jednotný průběh vyprávění a jsou charakteristické určitými znaky a symboly.
3. Objasnit role funkcí vyprávění v tzv. kouzelných pohádkách z pohledu V. Proppa.
4. Představit souvislost mezi pohádkami a mýty.
5. Ukázat paralelu mezi mytickým vyprávěním a procesem přechodového rituálu.
6. Vytyčit tři hlavní fáze přechodového rituálu.
7. Předložit, že je liminalita důležitou částí vyprávěného příběhu i lidského života.
8. Doložit důkazy o reálné existenci prvků přechodového rituálu ve třech konkrétních pohádkách odlišných kultur.

Výzkumné otázky k dílčím cílům:

1. V jakých pohádkách se primárně nachází prvky hrdinského mýtu?
2. Mají tzv. kouzelné pohádky nějaké společné charakteristické rysy?
3. Čím se vyznačují funkce v kouzelných pohádkách dle V. Proppa?
4. Co spojuje pohádkové a mytické vyprávění?
5. Jak se vyznačuje spojitost mezi mýty a přechodovým rituálem?
6. Jak je přechodový rituál charakterizován a kolik má fází?
7. Čím je liminální stav v přechodovém rituálu důležitý?

8. V pohádkách jakých kultur se nachází prvky přechodových rituálů?

Literatura v první kapitole zahrnuje zejména díla českého folkloristy Oldřicha Sirovátka: *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, *Srovnávací studie o české lidové slovesnosti* a *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy*, které poskytují podrobné informace k fenoménu pohádek. Také zde čerpám z díla *Morfologie pohádky* ruského lingvisty Vladimira Jakovleviče Proppa. Druhá kapitola je založena především na díle *Tisíc tváří hrdiny* amerického komparativního religionisty Josepha Campbella. Společně s prací francouzského etnologa Arnolda van Gennepa *Přechodové rituály* a skotského antropologa Victora Turnera a jeho dílem *Průběh rituálu* tvoří základ této práce. Ve třetí části práce, mimo již uvedené knihy, nejvíce čerpám ze sbírek pohádek. Konkrétně z knih *Pohádky bratří Grimmů* od sběratelů Jacoba a Wilhelma Grimmů, *Nejkrásnější zahrada: indické pohádky* sepsané Jiřím Markem a *Rybár a prsteň morské panny* ve zpracování Sorche Nic Leodhasové. Téma pohádky se pohybuje na pomezí psychologie, folkloristiky, historie i antropologie. Mojí snahou je zůstat primárně v oboru antropologie, nicméně není možné ostatní obory z práce vyčlenit.

1.2 Metodologické ukotvení práce

Metodologické ukotvení práce je založeno na teorii hrdinského mýtu Josepha Campbella. Podle této teorie je cesta, kterou hrdina mýtu prochází, založena na třech klíčových okamžicích. Jsou jimi *odloučení*, *iniciace* a *návrat* a tento vzorec tvoří základní jednotku monomýtu.

Campellova teorie koresponduje s prací o přechodových rituálech Arnolda van Gennepa. Ve své badatelské práci o přechodových rituálech vytyčil taktéž tři významné okamžiky, a sice: *odloučení*, *pomezí* a *přijetí*. Na Gennepovu práci navázal a rozvedl ji Victor Turner, přičemž se zaměřil na prostřední část přechodového rituálu a označil ji jako *liminalitu*.

2 Pohádky

Vyprávění příběhů jako takové provází lidstvo od nepaměti, člověk vždy měl a stále má tendenci předávat své zkušenosti, znalosti a zážitky dalším lidem a hlavně svým potomkům. Pohádky jsou jeden z mnoha prostředků předávání příběhů a mají je rády jak děti, tak dospělí. Imaginárnost pohádkového světa dovoluje posluchači zapojit vlastní představivost, a vytvořit si tak v hlavě svou vlastní fantazijní představu příběhu, ve které může postavám přisoudit libovolné vzezření a zároveň nepřijde o důležitá sdělení, která má pohádka za cíl předat.

Ke kulturnímu přenosu docházelo nejdříve povídaním, což dokazuje i etymologický výklad slova pohádka, které se vyvinulo z polského slova *gadati* (mluvit), z něhož pochází i výrazy *gadka*¹, *gadanina*². S přidáním předpony pak vznikl výraz *pogadka*, který nám už evokuje známý výraz pohádka.³ Právě forma povídání je důležitý způsob pro přenos příběhu mezi vypravěčem a posluchačem a je nenahraditelná.

Významnost žánru pohádky v kultuře dokládá i fakt, že jsou součástí ústní lidové slovesnosti, v níž je zahrnuto vše, co se traduje ústy a předává komunikací. Řadíme sem veškeré pověsti, pohádky, popěvky, balady, obřadní písně, hádanky, zařikávání a jiné žánry, které plní hlavně estetickou a zábavní funkci. Některé zahrnují i ponaučení, vysvětlení a informace, jaké chování je ve společnosti pozitivně hodnocené a jaké ne.⁴

2.1 Teorie vzniku pohádek

Pokud bychom chtěli datovat přesný vznik pohádek, dostali bychom se do slepé uličky, můžeme totiž jen říci, že jsou velmi staré, neboť jsou provázané s mýty, které se v kulturách objevují od nepaměti. Některá pohádková vyprávění se do mýtů začlenila, zatímco další se z mýtů přímo vyvinula. Většina kultur je také proto od sebe neoddeluje, ale dohromady tvoří celek ústní lidové slovesnosti preliterárních společností.⁵ Pohádky byly

---

¹ V překladu do českého jazyka slovo *gadka* znamená hovor, povídání, vyprávění. Srov. OLIVA, Karel. *Polsko-český slovník I/A-Ó*. Brno: Centa, 1999. s. 282.

² Slovo *gadanina* má hovorovější význam a jedná se doslova o tlachy, povídačky či žvanění. Srov. OLIVA, Karel. *Polsko-český slovník I/A-Ó*. Brno: Centa, 1999. s. 282.

³ Srov. ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 107.

⁴ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 15.

⁵ Srov. BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek - Proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. s. 34.

vypravěči v průběhu staletí upravovány, zestručňovány či různě promíchány a jejich konečnou podobu, jak je známe i dnes, dostaly až ve chvíli, kdy byly písemně zaznamenány.⁶

Každá kultura nakládala s pohádkami svým vlastním způsobem a tato bakalářská práce si ani neklade za cíl je zde všechny představit. Z toho důvodu jsem toto téma zúžila pouze na český kontext, který je naší kultuře logicky nejbližší.

Před nástupem moderní doby, kdy se lidé věnovali převážně zemědělství, si vyprávěním příběhů, mezi které patřily i pohádky, zpříjemňovali chvíle při domácích besedách, „černých hodinkách“, dračkách, přástkách, celonočním vaření povídky či domácím šití a síťování.⁷ Témata vyprávění odrážela vše, co bylo lidem blízké, jako vztah s přírodou, život ve společenství či náboženské zvyklosti.

V souvislosti se společenskými změnami a rozšířením vzdělávání pro všechny vrstvy obyvatel v době osvícenství vznikla potřeba tisknout knihy výhradně pro děti, a žánry lidové slovesnosti se tak staly vhodným materiálem pro tento účel.⁸ A byly to zejména pohádky, které se díky svému fantazijnímu charakteru jako jedny z prvních dostaly na stránky knih. Pohádky byly nejen materiálem pro vzdělávání dětí, ale také jedním z prostředků k nalezení ztracené národní identity, který někteří autoři využívali ve své tvorbě v době národního obrození. Spisovatelé sesbírané pohádky zbavovali jejich původního drastického charakteru a vkládali do nich své ideály a fantazie, jako například Božena Němcová, nebo se snažili o zachování co nejpřesnějšího záznamu vyprávění, jako třeba Karel Jaromír Erben.⁹ Díky sběratelům tak byly příběhy zachovány v podobě, jak je dnes známe i my.

Po celém světě jsou známy tisíce pohádek, které se vyprávějí v kulturách geograficky velmi vzdálených, a přesto mají ve svém vyprávění stejné motivy, postavy či nadpřirozené předměty.¹⁰ Tato skutečnost pokládá otázku: Jak k takové podobnosti mohlo dojít? Tu samou otázku si položili i badatelé, kteří se zabývali původem a vznikem pohádek, a vytvořili specifické teorie o jejich vzniku a mezikulturních podobnostech, které si stručně představíme v následujících řádcích.

---

⁶ Srov. BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek - Proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. s. 35.

⁷ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Srovnávací studie o české lidové slovesnosti*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1996. s. 27.

⁸ Srov. ČENKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 13.

⁹ Srov. MACHALA, Lubomír (eds.). *PANORAMA ČESKÉ LITERATURY (1) do roku 1989*. Praha: Euromedia Group k.s. – Knižní klub v edici Universum, 2015. s. 112, 123–125.

¹⁰ Srov. ČENKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 108.

Jako první vznikla mytologická teorie, zastoupena zejména prací německých historiků Jacoba a Wilhelma Grimmů, kteří pohádky považovali za dědictví starých indoevropských mýtů, a s touto teorií se ztotožňoval i český sběratel pohádek Karel Jaromír Erben nebo ruský sběratel Alexandr Nikolajevič Afanasjev.¹¹

V 70. letech 19. století vznikla teorie tzv. antropologické školy, jež viděla základ lidové pohádky, jako je dějová osnova, postavy a jejich jednání v náboženských rituálech, výročních a animistických kultech a uctívání předků.¹² Zároveň badatelé této školy zastávali názor, že pohádky vznikaly na různých místech země. Teorie byla zastoupena antropology, kteří se věnovali studiu preliterálních kultur, jako James Frazer, Edward B. Taylor nebo Bronislaw Malinowski.¹³ Podle těchto badatelů vypravěčské látky vznikaly „*jako jakási jádra na různých místech, protože se mohly rodit všude tam, kde panovaly podobné nebo přibližně stejné životní a kulturní podmínky.*“¹⁴

19. století přineslo také migrační teorii, která mluví o stěhování pohádek. Pohádky migrovaly především v období křížových válek, kdy se do Evropy dostaly orientální pohádky. Nejen vojáci zapříčinili migraci pohádek, ale zprostředkovali je i další lidé, kteří z nějakého důvodu putovali po krajině, ať už se jednalo o děvčičky a mládence, kteří chodili do služby k bohatým hospodářům, nebo například řemeslníky a obchodníky, kteří prodávali své zboží a služby v širokém okolí.¹⁵ Zastánce této teorie Theodor Benfey považoval za matku pohádek buddhistickou Indii, kterou označil jako ohnisko vzniku pohádek a místo, odkud se poté dál šířily po světě.¹⁶ Na přelomu 19. a 20. století na migrační teorii navázala historicko-geografická teorie finské školy s hlavním představitelem Antti Aarnem a rozšířila pravlast vzniku Indii o Egypt, arabské oblasti, keltská území a další místa.¹⁷

Uvedené teorie tedy předložily rozmanité odpovědi na otázky o původu a genezi pohádek a zároveň se zabývaly podobností prvků v pohádkovém vyprávění napříč kulturami. V souvislosti s podobností pohádek byla za výraznou příčinu považována migrace, díky které

---

¹¹ Srov. ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 108.

¹² Srov. ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 109.

¹³ Srov. ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 109.

¹⁴ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 89

¹⁵ Srov. ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 109.

¹⁶ Srov. ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 109.

¹⁷ Srov. ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 109.

se vyprávění přesouvalo spolu s lidmi migrujícími krajinou. Na této cestě se vyprávění různě přetvářela a modifikovala podle potřeby prostředí, ve kterém se zrovna nacházela.¹⁸ Jiný pohled na podobnost pohádek naznačila tzv. antropologická škola, která se zabývala teorií polygeneze, jež v sobě zahrnovala podobné životní podmínky lidí a univerzalitu lidského ducha¹⁹, což zapříčinilo nezávislý vznik podobných příběhů na různých místech světa. Na vznik samotný, jak bylo naznačeno výše, každá teorie nahlížela jiným úhlem, a proto badatelé často v otázce o původu a podobnosti pohádek brali v potaz více pravd, jelikož se jednotlivé odpovědi mohou doplňovat, nikoliv vylučovat.²⁰

2.2 Svět pohádek

Pohádková oblast je v lidové tradici poměrně hojně zastoupena a zahrnuje mnoho pohádek, které se vyprávějí po celém světě. Mnoho z nich se vypráví už stovky let, některé mohou mít zachovanou původní podobu nebo být jen lehce pozměněné a další naopak vznikají v souvislosti se změnou doby, životního stylu nebo jejich úprava spočívá v závislosti na vkusu posluchačů pohádek.²¹ V dnešní době už díky tisku knih a lidem, kteří se pohádkám věnují, můžeme snadněji mapovat široké spektrum tohoto žánru dle jejich charakteristiky. Jak si ukážeme níže, můžeme pohádky rozdělit do jednotlivých oblastí, přičemž některé pohádky lze zařadit i do více kategorií zároveň.

Pohádky lze rozdělit do dvou kategorií, na lidové a autorské (někdy též označované jako moderní či umělé). U lidových pohádek neznáme autora a víme, že pocházejí ze staré lidové tradice, zatímco autorská pohádka je podstatně mladší a napsal ji konkrétní autor, který se menší či větší měrou v lidové pohádce inspiroval. Přičemž lidové pohádky dělíme na dva okruhy v závislosti na jejich adaptaci. První okruh zahrnuje klasickou adaptaci pohádek a je reprodukcí lidové tvořivosti. Patří sem tvorba např. Karla Jaromíra Erbena nebo Josefa Štefana Kubína. Druhý okruh je složitější charakterizovat, nicméně se jedná o autorskou adaptaci lidových pohádek, kdy v úpravě klasických pohádek převládá autorova fantazie. Jako příklad můžeme uvést tvorbu Boženy Němcové, která lidové pohádky sbírala, ale promítala

---

¹⁸ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1967. s. 6.

¹⁹ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1967. s. 7.

²⁰ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1967. s. 8.

²¹ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 17.

do nich ve velké míře svoji fantazii, a proto se zde hovoří spíše o autorské adaptaci lidových pohádek.²²

Lidové pohádky, které tvoří první kategorii, můžeme rozdělit do několika oblastí – první a nejobsáhlejší oblast tvoří kouzelné či fantastické pohádky. Pro fantastické pohádky je charakteristická pevná dějová linie, zasazení děje do smyšleného světa a využití magie a kouzelných předmětů.²³ Jelikož jsou podstatné pro tuto práci, nyní je přeskočím a šířeji se jim budu věnovat v další podkapitole.

Druhou rozsáhlou oblast lidových pohádek tvoří pohádky realistické (taktéž nazývané jako novelistické), jejichž vznik badatelé datují zhruba do 15. století a spojují je s rozšířením výstavby měst a rozkvětem renesanční a humanistické literatury. Děj realistické lidové pohádky je situován do skutečného světa a je charakterizován prostší stavbou příběhu, jelikož je zaměřen na dvě hlavní postavy – hrdina a jeho sok. Hlavní hrdina realistické pohádky je obvykle běžný člověk, se kterým se můžeme potkat v každodenním životě. Může se jednat o sedláka, řemeslníka, nádeníka a jiné další postavy. Příběh provází napínavá a zábavná linka, která obsahuje hlavně důvtip, s nímž hlavní hrdina řeší nastalé situace. V tomto druhu pohádek se objevují i kouzla a magické předměty, ale nemají takový význam jako právě zmíněný důvtip.²⁴ „*Hrdina získá svým důmyslem a duchaplností vrch nad svými protivníky: tím prokáže svou individuální cenu, ale i sociální převahu.*“²⁵ Právě sociální charakter je u tohoto typu pohádky častý, hlavní hrdina bývá ze sociálně nižší vrstvy a svým důvtipem přechytráčí člověka, který je o několik příček výše na pomyslném sociálním žebříčku. Mezi realistické pohádky můžeme zařadit známé pohádky *Obušku, z pytle ven!*²⁶ či *Kdo je hloupější*²⁷.

Třetí, méně obsáhlou oblast tvoří pohádky legendární, v nichž se zrcadlí náboženské tradice a další církevní motivy a k jejich rozšíření došlo především díky středověkému písemnictví.²⁸ Můžeme jmenovat pohádky jako: *I nepatrná věc má svou cenu*²⁹ nebo *Proč lidé*

---

²² Srov. ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 113

²³ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 37.

²⁴ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 42–43.

²⁵ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 43.

²⁶ Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 555–560.

²⁷ Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 242–245.

²⁸ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 46.

²⁹ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Pán Ježíš v českých pohádkách 2*. Ostrava: Nakladatelství SFINGA, 1992. s. 31–32.

*nesmějí vědět, kdy umřou*³⁰. Do čtvrté, menší oblasti se řadí pohádky o zvířatech, které jsou podobné bajkám, ale na rozdíl od nich se vyprávějí za účelem především pobavit posluchače, nikoliv poučit.³¹ Pohádek tohoto rázu není mnoho a mívají jednoduchou příběhovou linku s malým počtem hlavních postav, jako to známe například z pohádek: *Kozlátka a vlk*³² nebo *O kohoutkovi a slepičce*³³. Do poslední, páté oblasti řadíme souhrnně pohádky, které jsou méně tradované, tvoří zanedbatelnou část pohádkového žánru a nejsou zdaleka tak rozšířené. Jedná se o pohádky didaktické, poučné, pohádky určené dětem, žertovné a selské pohádky.³⁴

Autorské pohádky (taktéž označovány jako umělé nebo moderní) bývají často stavěné do opozice ke klasickým pohádkám, ve skutečnosti nejsou jejich protikladem, nýbrž následovníkem. Společným základem, stejně jako u všech pohádek, je fantastika. Příběh se odvíjí od kreativity autora a hlavním hrdinou často bývá dítě nebo zvíře s kouzelnými schopnostmi, které se v klasické pohádce vyskytují zřídka. Lze sem zařadit jak pohádky, které jsou autorskou adaptací lidových pohádek již zmíněné Boženy Němcové, tak současnou moderní tvorbu, která zohledňuje dobu a do příběhu zahrnuje třeba moderní technologie a další atypické prvky.³⁵ Za průkopníky české autorské pohádky lze pak považovat Karla Čapka nebo Miloše Macourka.³⁶ Ze světové literatury můžeme jmenovat Hanse Christiana Andersena, Oscara Wilda nebo Lewise Carrolla a jeho *Alenku v kraji divů*.³⁷

Jak můžeme vidět, svět pohádek obsahuje pestré spektrum druhů pohádkového vyprávění. I přesto, že je tato bakalářská práce prioritně zaměřena na oblast kouzelných pohádek, kterým se budeme věnovat v následujících řádcích, rozhodla jsem se zmínit i další oblasti pohádek, abychom získali komplexnější náhled do pohádkového světa.

---

³⁰ Srov. KOŠNÁŘ, Julius. *Pán Ježíš v českých pohádkách 2*. Ostrava: Nakladatelství SFINGA, 1992. s. 58–59.

³¹ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 46.

³² Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 264–269.

³³ Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 353–360.

³⁴ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 32.

³⁵ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 137–139.

³⁶ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 145–146.

³⁷ Srov. ČENKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. s. 130–132.

2.3 Kouzelné pohádky

Jak už je psáno výše, kouzelné pohádky patří mezi nejobsáhlejší okruh lidových pohádek a pro tuto bakalářskou práci je poměrně důležité znát jejich charakteristiku. Kouzelné pohádky se od ostatních pohádek primárně odlišují umístěním příběhu do imaginárního světa a posluchač i vypravěč jsou s tímto faktem obeznámeni pomocí úvodních a ukončovacích formulí. Kouzelné pohádky můžeme rozdělit do dvou kategorií. V první je hlavním hrdinou příběhu mladík, který často pochází z nižší vrstvy, je považován za hlupáka nebo je jiným způsobem handicapován a často musí snášet posměšky druhých. V příběhu však díky své důmyslnosti a odvaze zdolá všechny překážky, úspěšně porazí zlo a na konci ho čeká odměna v podobě bohatství, sňatku s princeznou a života v blaženosti.

Druhá kategorie příběhů představuje dívku jako hlavní hrdinku příběhu. Ta bývá často ze stran ostatních utlačována, pronásledována nebo snáší jiná příkoří, ale na konci příběhu taktéž získává, díky své skromnosti a trpělivosti, dobré společenské postavení a krásný život. Existují i méně časté příběhy, kde hlavní hrdinka plní úkoly, stejně jako je tomu u první kategorie s hlavním hrdinou-mladíkem.³⁸

Kouzelná pohádka nepředstavuje svět takový, jaký doopravdy je. Vyjevuje ho takový, jak by měl ideálně podle etických pravidel vypadat, proto je příběh „*organizován na etickém principu: pohádka bojuje proti zlu a násilí, křivdě a zradě, lakomství, podlosti a závisti a oslavuje odvahu a šlechtnost, věrnost a přátelství, dobrotu a skromnost, mezilidské vztahy.*“³⁹ Hlavní postavy v duchu těchto etických pravidel jednají, a tím je i reprezentují.⁴⁰

Mimo etická pravidla můžeme v kouzelné pohádce najít i téma sociálního a životního vzestupu hrdiny. Pohádka tak dává naději, že i obyčejný člověk svou odvahou a vytrvalostí dokáže na první pohled nemožné. Sociální vzestup se v pohádce často pojí s láskou a svatbou, ke které příběh od začátku směřuje. Kouzelná pohádka zkrátka musí končit šťastně!⁴¹ Z velkého množství kouzelných pohádek můžeme jmenovat například: *O ptáku ohniváku a*

---

³⁸ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 36, 38.

³⁹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 36.

⁴⁰ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 36.

⁴¹ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 36.

*mořské panně*⁴², *O Slunečniku, Měsíčníku a Větrníku*⁴³ či *Princ Bajaja*⁴⁴. Pokud jde o příběhy s postavou hlavní hrdinky, můžeme zmínit pohádky *O Popelce*⁴⁵, *Krásná Vasilisa*⁴⁶ nebo *Sněžěnka a sedm trpaslíků*⁴⁷.

2.3.1 Znaky kouzelných pohádek

Pro kouzelné pohádky jsou charakteristické určité znaky, které si představíme v této podkapitole. Kouzelnou pohádku poznáme podle typického začátku a konce, jedná se o tzv. ustálené formule a jsou jimi např.:

Za devatero horami...

Bylo nebylo...

Byl jednou jeden...

A žili šťastně až do smrti...

A pokud neumřeli, žijí dodnes.

A zazvonil konec a pohádka je konec. Formule mají za úkol navodit pohádkovou atmosféru a jsou signálem pro posluchače, že začíná pohádka a je čas se připravit na cestu do světa fantazie, a naopak na konci informují o konci příběhu a návratu do reality. Úvodní a zakončující formule mohou mít odlišnou formu v závislosti na tom, v jaké kultuře se pohádky vypráví.⁴⁸

Samotný příběh většinou začíná odchodem hrdiny z domova do světa, který po cestě potkává nepřátele i pomocníky. Po cestě bojuje s intrikami způsobenými nepřáteli a po jejich zdolání jeho cesta vede k vítězství a odměně. V příběhu se běžně vyskytují kouzla a kouzelné předměty a bytosti, které často slouží jako pomocníci při zdolávání úkolů nebo ve špatných rukách hrdinovi znesnadňují cestu. Můžeme se tak setkat s čarodějnicemi, obry, draky, mluvícími zvířaty a dalšími kouzelnými bytostmi.⁴⁹ Postavy samotné jsou charakterově

⁴² Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 433–445.

⁴³ Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 446–461.

⁴⁴ Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 585–599.

⁴⁵ Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 396–416.

⁴⁶ Srov. AFANASJEV, Alexandr Nikolajevič. *Baba Jaga a další ruské pohádky*. Praha: Fragment, 2019. s. 20–34.

⁴⁷ Srov. GRIMMOVÉ, Jacob a Wilhelm. *Pohádky bratři Grimmů*. Praha: Dobrovský, 2021. s. 168–181. (V české kultuře známá spíše jako Sněhurka a sedm trpaslíků.)

⁴⁸ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 39–40.

⁴⁹ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 37.

černobílé. A tak v kouzelné pohádce vystupuje buďto švarný jinoch oplývající odvahou a laskavostí, nebo zlá a nevraživá stará baba, která jenom všem škodí. Vypravěč vlastnosti postav popisuje jen zřídka, častěji postavy přímo jednají, a tím ukazují, kým doopravdy jsou.⁵⁰ Dalším znakem, se kterým se v příběhu často setkáváme, jsou magická čísla jak v pozitivních, tak negativních konotacích. Jedná se hlavně o tato čísla: 3, 7, 9 a 13.⁵¹ O jejich významu si povíme v následující podkapitole.

V kouzelné pohádce můžeme najít i specifické uchopení času, jelikož v ní splývá pozemský a nadpřirozený svět v jeden, a pohádka je tak časově jednorozměrná. Takže ve chvíli, kdy princezna spolu s celým královstvím upadne do hlubokého stoletého spánku, tak po probuzení není o sto let starší, jak by se jí v běžném životě stalo, ale naopak nezestárne ani o den.⁵² Častým jevem, se kterým se v kouzelných příbězích setkáváme, je symetričnost, a to v podvojně, nebo trojitě kompozici. Dvojitou kompozici můžeme vidět např. v příbězích, kde se vyskytují dvě sestry, jedna hodná a druhá zlá. Hodná za svou dobrotu a skromnost získá truhlici plnou drahých kamenů a zlá si odnese truhlu prázdnou a navíc posměch ostatních. Častá bývá také trojitá kompozice, kdy tři synové dostávají stejný úkol a my můžeme sledovat proces jeho řešení. Může nastat i situace, kdy je třeba zabít draka, který má tři hlavy či je potřeba nechat vytrhnout tři zlaté vlasy od děda Vševěda. Tato kompozice se může v pohádce opakovat nebo znásobovat, a přidat tak pohádce na napětí.⁵³

Předchozí řádky přehledně ukazují, jak můžeme bezpečně poznat kouzelnou pohádku podle jejích typických znaků, kterými se tak odlišuje od ostatních druhů pohádkového vyprávění. Signálem, že se jedná o kouzelnou pohádku, nám je již první věta vyprávění, která nás přenesení do světa kouzel. V příběhu se setkáváme se světem plným magických předmětů a skutků, se kterými se hrdinové běžně setkávají. Konec má pak znovu signální charakter a uvádí nás zpátky do reality.

---

⁵⁰ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 37.

⁵¹ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 40.

⁵² Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 37.

⁵³ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 40.

2.3.2 Role magických čísel v kouzelných pohádkách

Jak už bylo řečeno, čísla se v kouzelných pohádkách objevují hojně a jejich výběr není náhodný. Dále si také představíme, z jakého důvodu se v pohádkách tato čísla objevují a co symbolizují. Zmíním zde pouze ta, které se v pohádkách objevují nejčastěji.

3 – Trojka je charakteristická pro celistvost a úplnost, proto i v pohádkových příbězích hraje velkou roli. Triády jsou důležité napříč kulturami – prostřednictvím triád lze například vyjádřit chápání kosmu jako nebe – země – moře nebo z křesťanského pohledu nebe – země – peklo. Stejně tak lze znázornit i božskou dokonalou trojjedinost v křesťanství: Otec – Syn – Duch svatý. Číslo tři bývá v pohádkách hojně zastoupené, a tak hlavní hrdina často bývá poslední a třetí sourozenec, který je opomíjen a posmíván, ale zároveň je to právě on, který svým důvtipem překonává překážky a plní zadaný úkol, zatímco další sourozenci selhají. Pravidlo tří se v příběhu mnohdy vyskytuje hned několikrát – hrdina plní tři úkoly, musí vyřešit tři hádanky, třikrát pomáhá nebo je mu třikrát pomozeno. Ztrojování v příběhu může být rovnoměrné, takže pohádka obsahuje tři úkoly, hrdina seká tři hlavy nebo tam figurují tři bratři. Druhým typem je ztrojování vzestupnou tendencí, kdy první úkol je nejlehčí a třetí nejtěžší. Trojku nacházíme i ve struktuře příběhu: 1. výchozí situace/problém – 2. odchod z domu/dobrodružství – 3. vyřešení problému/vítězství. Trojka se v příbězích objevuje zřejmě nejčastěji pro svůj charakter celistvosti, a tak se ve chvíli, kdy hlavní hrdina projde třemi zkouškami nebo usekne tři dračí hlavy, příběh uzavře.⁵⁴

7 – Číslo sedm je významově pozitivní a zároveň negativní, symbolizuje celek a strukturu. V pohádkách převládá spíše pozitivní význam a známe ho z pohádek jako Sněhurka a sedm trpaslíků, Sedmero krkavců nebo Sedm Simeonů. Význam sedmičky v pohádce je i dnes otázkou bez konkrétní odpovědi. Její kořeny úzce souvisí s přírodními cykly a prastarým počítáním planet. Tehdy byly pojmenovány pouze planety Jupiter, Mars, Merkur, Venuše, Saturn, Slunce a Měsíc. Další význam můžeme připsat ustálení sedmi dnů v týden, které vychází z předpokladu, že každá měsíční fáze trvá sedm dní a měsíc je rozdělen do čtyř takovýchto fází. O dávném používání čísla sedm svědčí i odkazy na toto číslo v Bibli, které hojně nacházíme ve Starém a Novém zákoně.⁵⁵

⁵⁴ Srov. BETZ, Otto. *Tajemný svět čísel – Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 44–51.

⁵⁵ Srov. BETZ, Otto. *Tajemný svět čísel – Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 74–81.

9 – Devítka značí nový začátek, je zde možná paralela s těhotenstvím u ženy, které také trvá devět měsíců a začíná zde nový život. Odkazuje k číslu tři, jehož je násobkem a umocňuje ho.⁵⁶

12 – Charakterizuje číslo dokonalosti, které opět navazuje na trojku a čtyřku. Její význam lze opět připsat přírodnímu koloběhu a Slunci, které během jednoho roku prochází dvanácti oblastmi a je velmi spojováno s astrologií a hlavně měsíci.⁵⁷ Zároveň v pohádkách nacházíme i vliv náboženství, jako v případě odbíjející půlnoci, kdy se musí odehrát určitá situace. Důvodem je označení čísla dvanáct jako konec časů a dvanáctá hodina přináší Kristův druhý příchod a s ním spojené království Boží.⁵⁸

13 – Jelikož je dvanáctka číslem dokonalosti, třináctka tuto dokonalost narušuje a obsahuje něco navíc, čímž je vnímána disharmonicky. Jedná se o symbolické překonání počtu dvanáct, který souvisí se znamením zvěrokruhu nebo s apoštoly. Proto třináctka bývá z křesťanského pohledu chápána negativně, jelikož lidová tradice vykládá Ježíše a jeho dvanáct učedníků, z nichž byl jeden zrádce.⁵⁹ Zároveň je v některých kulturách třináctka symbolická pro naději a budoucnost.⁶⁰

Jak vidíme, výběr čísel v pohádkových příbězích není žádnou nahodilou skutečností. Byla a jsou využívána čísla, která určitým způsobem zrcadlí okolní svět lidí, ať už se jedná o přírodní zákonitosti, nebo náboženskou zkušenost. Podle výše uvedeného je v pohádkách nejvíce obsažena číslice tři a její násobky právě z důvodu zřetelné provázanosti s náboženstvím.

2.3.3 Morfologie kouzelných pohádek

V této kapitole se budeme bavit o morfologii kouzelných pohádek. Morfologií jsou zde myšleny významy funkcí v pohádkách.⁶¹ O významnosti žánru pohádek svědčí fakt, že

---

⁵⁶ Srov. BETZ, Otto. *Tajemný svět čísel – Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 87.

⁵⁷ Srov. BETZ, Otto. *Tajemný svět čísel – Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 96.

⁵⁸ Srov. BETZ, Otto. *Tajemný svět čísel – Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 25.

⁵⁹ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 304–305.

⁶⁰ Srov. BETZ, Otto. *Tajemný svět čísel – Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 102.

⁶¹ Morfologie je obecně věda o tvarech. Z jazykového hlediska se jedná o druhy slov, jejich tvary a významy a funkce těchto tvarů. Ve spojení morfologie pohádek se jedná o významy funkcí v pohádkách. Srov. KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 2005. s. 479.

badatelé se o něj v historii hojně zajímali a měli snahu klasické pohádky uchopit jako celek, který následně rozdělili buď do jednotlivých tříd jako V. F. Miller, W. Wundt, nebo dle syžetů⁶², jako to udělal R. Volkov. Případně vycházeli z nasbíraného materiálu podle geograficko-etnografických principů a poté vytvořili závěry o základní struktuře, rozšíření a původu syžetů jako A. Aarne. Další vědci se zabývali popisem pohádek a sledovali motivy ve vyprávění, takto se tomu věnoval A. N. Veselovskij. Takové dělení však bylo nekomplexní, protože někteří pouze klasifikovali a nepopisovali a druzí to dělali naopak.⁶³ Veškeré snahy o dělení tudíž nevedly k efektivnímu rozdělení pohádek, ale rozhodně byly inspirativní pro další bádání.

Ruský lingvista Vladimir Propp se rozhodl zvolit jiný přístup a zaměřil se na zkoumání syžetu příběhů, nashromážděný materiál podrobil jiné klasifikaci a pohádky rozložil na jednotlivé **funkce** a přiřadil jim označení. Funkce jednajících osob jsou základními částmi samotného příběhu a společně s dalšími prvky rozvíjejí děj.⁶⁴ Vzhledem k tomu, že je Proppův systém klasifikace pohádek dodnes platný, přijde mi užitečné ho v následujících řádcích představit pro lepší pochopení stavby kouzelné pohádky.

Funkce se, podle Proppa, nevyskytují nekontrolovaně, ale mají svá pravidla: stabilními prvky jsou funkce jednajících osob, nezávisle na tom, jak a kým jsou realizovány. Počet funkcí v kouzelné pohádce je omezený. Posloupnost událostí má svá pravidla a je vždy totožná, což ale neznamená, že každá pohádka obsahuje všechny funkce – některé se mohou vynechat, ale pořadí funkcí se nemění. Při podrobnějším zkoumání můžeme v některých výjimečných případech narazit i na jiné řazení funkcí, které je způsobeno obrácenou posloupností příběhu, navzdory tomu všechny kouzelné pohádky náleží co do své struktury k jednomu typu.⁶⁵

Propp vytvořil následující pořadí funkcí, které se objevují v pohádkách – pro lepší přehlednost jednotlivých funkcí použil Propp znaky řecké a latinské abecedy, které budeme v této práci používat i my. Pohádka začíná tzv. výchozí situací neboli uvedením do děje, kde je popsána situace, často vykreslena jako blahobyt a štěstí, která je kontrastní k následujícím událostem příběhu. Nejedná se o funkci jako takovou, ale je pro děj významná a

---

⁶² Syžet označuje způsob jakým jsou v literárním díle řazeny tematické složky - jedná se o děj, postavy, vnější prostředí, vypravěče.

Srov. KLIMÉŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 2005. s. 727.

⁶³ Srov. PROPP, Vladimir. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 14–32.

⁶⁴ Srov. PROPP, Vladimir. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 34–35.

⁶⁵ Srov. PROPP, Vladimir. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 35–37.

neopomenutelná (**označení: α**). Dále se už odvíjí samotný příběh, kdy **jeden z členů rodiny opouští domov (odloučení, β)** a jde většinou za prací, do lesa, do války nebo může být jako forma odchodu i smrt. Posléze je **hrdinovi něco zakázáno (zákaz, γ)** formou zákazu, prosby či rady. Někdy může být zákaz i formou příkazu, jehož splnění vede ke stejné situaci jako porušení zákazu. **Zákaz je porušen (porušení, δ)** a do pohádky nyní vstupuje škůdce, který zapříčiní narušení rodinné pohody a způsobuje neštěstí. **Škůdce se snaží vyzvídat (vyzvídaní, ε)** informace o úkrytu cenných věcí, nebo to, kde se nachází konkrétní člověk (dále oběť), kterému chce uškodit. Může to být znázorněno i opačnou formou, kdy se oběť ptá na informace škůdce nebo probíhá vyzvídaní prostřednictvím dalších osob. Ve chvíli, kdy **škůdce dostává informace o své oběti (vyzrazení, ζ)** ať už přímo, nebo nepřímo, tak se **škůdce snaží oklamat svou oběť, aby se zmocnil jí nebo jejího majetku (úskok, η)** a pomáhá si změnou podoby, přemlouváním nebo pomocí dalších prostředků způsobí oběti újmu. Oběť se podvolí a vezme si, co škůdce nabízí, nebo třeba upadá do spánku, a tím **podléhá úskoku a bezděčně pomáhá nepříteli (spoluvina, θ)**. V bodě, kdy **škůdce působí jednomu ze členů rodiny škodu nebo újmu (škůdcovství, A)**, většinou začíná zápletk a dějová dynamika pohádky, přičemž předcházející body byly přípravou na zápletku.⁶⁶

Všechny pohádky však nezačínají u funkce škůdcovství – některé se odvíjejí v okamžiku nedostatku nebo chybění⁶⁷. Chybění následuje hledání, které je analogií škůdcovství. Střední část pohádky se tím přesouvá k začátku vyprávění. Jedná se o situaci, kdy se například **jednomu z členů rodiny něco nedostává nebo by chtěl něco mít (nedostatek, a)**, a proto se mladý, svobodný mladík rozhoduje vydat hledat do světa svou nevěstu. V tomto okamžiku bývá sděleno neštěstí nebo nedostatek, anebo se k **hrdinovi někdo obrací s prosbou nebo rozkazem či je odeslán nebo propuštěn (prostřednictví, spojovací moment, B)**. Tento moment uvádí do děje hlavního hrdinu, jehož můžeme rozdělit do dvou typů: hledače a postiženého. Hledač se vydává do světa někoho zachránit z nesnází, zatímco postižený hlavní hrdina je vyhnán či unesen.⁶⁸

Hledač se rozhodne pro protiakci nebo s ní vyslovuje souhlas (začínající protiakce, C) a **opouští domov (odchod, $\uparrow$)**, ale v tomto případě se jedná o jiný druh odchodu než u č. 1. Hlavní hrdina se vydává na dobrodružnou cestu a do příběhu vstupuje

⁶⁶ Srov. PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 40–50.

⁶⁷ Propp pojmem *chybění* vyjadřuje nedostatek, který hlavní hrdina pociťuje vnitřně (hrdina pociťuje, že mu v životě chybí láska/žena – vydává se ji proto sám hledat). Srov. PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 50.

⁶⁸ Srov. PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 50–53.

nová postava dárce neboli opatrovatele, od něhož hrdina obojího typu obvykle dostává kouzelný dar, který mu pomůže k úspěchu v boji. **Hrdina je podroben zkoušce, vyptávání nebo je napaden, čímž se připravuje na získání kouzelného prostředku nebo pomocníka (první funkce dárce, D). Hrdina reaguje na činy budoucího dárce (reakce hrdiny, E) a dostává k dispozici kouzelný prostředek (vybavení, získání kouzelného prostředku, F)**⁶⁹. Na cestě bývá **hrdina přenesen, dovezen nebo donesen k místu, kde se nalézá předmět hledání (prostorové přemístění mezi dvěma říšemi, G)** ať už vzduchem, po zemi, po vodě, podzemím, nebo jednoduše na místo dojde pěšky. Na místě **hrdina a škůdce vstupují do bezprostředního boje (boj, H)**, který je odlišný od bodu D. Zde hrdina nedostává předmět, který by vedl k dalšímu hledání, ale vítězstvím se dostává k samotnému bodu hledání. **Hrdina je označen (označení, J) a škůdce je poražen (vítězství, I)** v přímém, nebo nepřímém boji. Tímto je **počáteční neštěstí nebo nedostatek zlikvidován (likvidace neštěstí, K)** a následuje vyvrcholení příběhu.⁷⁰

Hrdina se vrací (návrat, ↓) domů a jeho návrat probíhá okamžitě a většinou i stejnou formou jako příchod. Některé pohádky mají dva dějové sledy, takže hrdina je na konci své cesty, ale jeho nesnáze pokračují kvůli dalším škůdcům. **Hrdina proto může být pronásledován (pronásledování, Pr) a zachránit se před pronásledováním (záchrana, Rs).** Nepoznaný hrdina se dostává dolů nebo do jiné země (**nepoznaný příchod, O**), zatímco **nepravý hrdina si klade neoprávněné nároky (neoprávněné nároky, L)** za splněný úkol, přičemž s akcí neměl co do činění. Často se jedná o sourozence nebo falešné přátele. **Hrdina dostává těžký úkol (těžký úkol, M)**, který může probíhat zkouškou jídla a pití nebo úkoly k hádání, úkoly k vybírání apod. **Úkol je splněn (splnění, N) a hrdina je poznán (poznání, Q)** zejména podle znaku, cejchu či určitého předmětu. **Nepravý hrdina nebo škůdce je odhalen (odhalení, Ex) a hrdina dostává nové vzezření (transfigurace, T).** **Škůdce je potrestán (trest, U)**, obvykle se jedná o škůdce z druhého sledu. Škůdce z první části zde bývá potrestán v případě, že se ve vyprávění nevyskytuje boj a pronásledování, protože právě v těchto bodech bývá zabit. Pohádka je dovršena šťastným koncem, kdy se **hrdina ožení/hrdinka vdá (svatba, W)** a může nastoupit na královský trůn.⁷¹ Některé akce v

---

⁶⁹ Jedná se převážně o zvířata, předměty, z nichž vystupují kouzelní pomocníci, kouzelné předměty nebo vlastnosti ihned předané ve formě síly, schopnosti přeměny apod. Při negativní reakci hrdina nemusí dostat žádný prostředek nebo dostane prostředek, který mu spíše škodí, než pomůže.

Srov. PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 59.

⁷⁰ Srov. PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 54–72.

⁷¹ Srov. PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 72–81.

příběhu nelze přiřadit k žádné funkci, je jich velmi málo a nesou označení X. Dále pohádka obsahuje pomocné prvky, které funkce spojují, jedná se víceméně o dialogy, vizuální obrazy, přinášení předmětu a přivádění člověka.⁷²

Proppova analýza kouzelných pohádek a podrobné rozdělení na funkce potvrdily existenci konkrétní struktury, na základě které jsou pohádky utvářeny. Ačkoliv je funkcí mnoho, můžeme vidět shodu se třemi klíčovými body, které lze považovat za univerzálně platné a přečteme si o nich níže. V neposlední řadě se Propp zasloužil o systematizaci kouzelných pohádek a svým přístupem ovlivnil další badatele v tomto vědeckém oboru.

---

⁷² Srov. PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky se studií Claudi Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970. s. 82.

3 Mýty

Vrátíme-li se v čase do dob, kdy pohádky, jak je známe dnes, ještě neexistovaly, nacházíme rozšířenou formu vyprávění v podobě mytologického vyprávění, které má s pohádkami mnoho společného. Na následujících řádcích si ukážeme, že mezi lidovými pohádkami a mýty existuje poměrně velká podobnost ve struktuře děje. Pro oba žánry je také charakteristické vyprávění dobrodružné cesty, která hrdinovi příběhu od základu změní život.

3.1 Mýtus

Samotný mýtus lze interpretovat dvěma způsoby. První interpretace pohlíží na mýtus jako na báji, která vypovídá příběh z dávné minulosti, často o bozích, lidech a jejich vzájemných vztazích. Druhý pohled ukazuje, že je „*mýtus i představením lidského chování a příčin tohoto chování, a to nejen příčin společenských, nýbrž i těch, jež mají původ v lidské povaze či přesněji psychice*“⁷³, které je mnohdy velmi podobné, nehledě na geografické a kulturní vzdálenosti.⁷⁴ Můžeme říci, že mýty jsou jakési střípky informací z dávných časů, které se zabývají tématy důležitými pro člověka.⁷⁵

Souvislostí mezi mýty a myšlením člověka se také zabýval švýcarský psychiatr a psychoterapeut Carl Gustav Jung, který zformoval teorii kolektivního nevědomí. Tato teorie kolektivního nevědomí je založena na myšlence, že osobní nevědomí, které obsahuje zkušenosti, jež se člověku osobně staly, ale byly časem zapomenuty nebo odsunuty, má základ v hlubší vrstvě nevědomých obsahů. Tyto obsahy však nebyly získány osobní zkušeností, nýbrž byly člověku předány dědičně.⁷⁶ Kolektivní nevědomí zahrnuje obsahy a způsoby chování, „*kteřé jsou všude a ve všech individuích cum grano salis (s jistým omezením) stejné.*“⁷⁷ Můžeme tedy říci, že kolektivní nevědomí obsahuje vše, s čím se lidstvo dosud setkalo. O teorii kolektivního nevědomí se bavíme v kontextu práce proto, že je úzce

---

⁷³ CHALOUPKA, Otakar. *PŘÍRUČNÍ SLOVNÍK ČESKÉ LITERATURY od počátků do r. 1945*. Praha: Adonai, 2001. s. 309.

⁷⁴ Srov. CHALOUPKA, Otakar. *PŘÍRUČNÍ SLOVNÍK ČESKÉ LITERATURY od počátků do r. 1945*. Praha: Adonai, 2001. s. 309.

⁷⁵ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Joseph Campbell and the power of myth - the message of the myth* [online]. 1988 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z:

<https://billmoyers.com/content/ep-2-joseph-campbell-and-the-power-of-myth-the-message-of-the-myth/>

⁷⁶ Srov. JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II: Archetypy a nevědomí*. Brno: Nadační fond Holar, 2018. s. 98, 147–148.

⁷⁷ JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II: Archetypy a nevědomí*. Brno: Nadační fond Holar, 2018. s. 98.

provázána s archetypy, jež jsou označovány jako obsahy kolektivního nevědomí. Jedná se o prastaré, odnepaměti existující obecné obrazy, které ovlivňují lidské chování.⁷⁸

Nelze opomenout význam archetypů v lidských snech, jejichž přítomnost Jung demonstroval na případech svých pacientů, kterým se zdály sny s mytologickou tematikou, aniž by se snící někdy potkal se samotným konkrétním mytickým příběhem.⁷⁹ Propojeností snů s mýty se zabýval ve své práci i Joseph Campbell, o jehož poznatcích k tématu o mýtech se dozvíme dále v textu.

3.2 Hrdinský mýtus jako přechodový rituál

Psychologické aspekty v mytologickém příběhu jsou výrazným faktorem ve vyprávění a stejně tak velký význam má i samotný příběh, který obsahuje skryté kulturní významy a také je nástrojem pro předávání životně důležitých informací v kultuře. Mytologické vyprávění především zachycuje cestu výjimečného hrdiny, který dokázal neobyčejný skutek, jenž stojí za zachování a šíření pro další generace. Obvykle mýty vyprávějí o fyzickém činu, při kterém hrdina někoho zachraňuje či se prokáže obdivuhodným chováním, nebo se jedná o legendární příběhy se skutky duchovní povahy, díky nimž hrdina našel jiný způsob prožívání duchovního života a po návratu jej sdělil dalším lidem ať už sám, nebo pomocí prostředníků, jako je Buddha, Ježíš Kristus nebo Mohammed.⁸⁰

Podle teorie hrdinského mýtu amerického religionisty Josepha Campbella zahrnuje cesta, kterou hrdina prochází a překonává v ní řadu překážek, tři významné kroky: **odloučení, iniciace a návrat**. Tento vzorec je základní jednotkou monomýtu⁸¹ a lze jej nalézt v každém mytickém vyprávění. Dobrodruh se vydává na cestu za hranice všedních dní do nadpřirozené říše, tam plní neobvyklé úkoly a vítězí, nazpátek se vrací obohacen o trofej.⁸² Campbellova teorie koresponduje s výzkumem francouzského etnologa Arnolda van Gennepa, který se zabýval studiem přechodových rituálů a vytyčil tři neměnné okamžiky úspěšného rituálu přechodu: **odloučení, pomezí a přijetí**. Tři fáze přechodového rituálu lze označit více termíny a Gennep používal souběžně s výše uvedenými také: preliminální – liminální –

---

⁷⁸ Srov. JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II: Archetypy a nevědomí*. Brno: Nadační fond Holar, 2018. s. 98–99.

⁷⁹ Srov. TEUSCHEL, Peter. *Tajemství předků: Transgenerační přenos jako výzva a šance*. Praha: Portál, 2017. s. 63.

⁸⁰ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Joseph Campbell and power of myth - the hero* [online]. 1988 [cit. 2022-01-15].

Dostupné z:

<https://billmoyers.com/content/ep-1-joseph-campbell-and-the-power-of-myth-the-hero%E2%80%99s-adventure-audio/>

⁸¹ Monomýtus označuje schéma, které se nachází téměř v každém mytickém vyprávění.

Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 37.

⁸² Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 37.

postliminální fáze.⁸³ Na Gennepovu teorii navázal a rozvedl ji skotský antropolog Victor Turner a zaměřil svou analýzu na prostřední část přechodového rituálu a píše o ní jako o **liminální fázi**.⁸⁴ Zatímco klasické rituály udržují v životě člověka řád, přechodové rituály mají naopak za úkol provést člověka z jedné životní fáze do druhé, aby tak mohl získat nový sociální status. Proces rituálu má zároveň za úkol jedince psychicky posílit a připravit ho na další etapu života.⁸⁵ „*Starý status a veškeré chování odpovídající předcházejícím rolím musí být vykořeny a člověk musí být přiveden do nového stavu.*“⁸⁶

V první fázi je člověk oddělen od své stávající skupiny a jejích symbolů a zvyků. Ve druhé fázi má člověk status nikoho, protože již nepatří do původního sociálního zařazení, ale zároveň teprve míří ke statusu budoucímu. Po splnění všech zkoušek má účastník rituálu před sebou poslední fázi – přijetí, která mu zaručuje znovuzачlenění do společnosti spolu s nově získaným statusem. Je důležité, aby přechodovému rituálu byli svědky členové společnosti, protože jen tak může být nový status přiznán napříč okolí, ve kterém daný jedinec žije.⁸⁷ Přechodové rituály se týkají různých životních okamžiků, nicméně v mýtech a pohádkách nacházíme zastoupení především fáze přechodu z dětství do dospělosti. V závislosti na kultuře a tradicích se u přírodních národů provedení rituálů odlišuje a do vyprávění se pak vrací univerzálně.⁸⁸

3.2.1 Odloučení

První krok, který v přechodových rituálech i mýtech nese totožné označení, je odloučení. Jako první si představíme, jak se tento krok projevuje v mýtech. Je to krok, který bývá tím nejtěžším a nejodvážnějším rozhodnutím, které hrdina musí udělat, aby započal svou dobrodružnou cestu. Impulsem k začátku cesty bývá *volání dobrodružství*, kterému je těžké odolat a poukazuje na fakt, „*že osud povolal hrdinu a přesumil jeho duchovní těžiště do neznámého území, mimo hranice vymezené jeho společností.*“⁸⁹ Jedná se o území do té doby neznámá a někdy i děsivá, jako třeba vzdálená země, les, tajuplná země pod vodou, pod zemí nebo nad oblaky, kterou vždy obývají zvláštní bytosti. Hrdina se na cestu může vydat sám z vlastní iniciativy, nebo na popud lidského či zvířecího posla. Stejně tak tím pravým impulsem

---

⁸³ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Portál, 2018. s. 18.

⁸⁴ Liminální pochází z latinského slova *limen* – práh.

Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 95.

⁸⁵ Srov. SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. s. 564.

⁸⁶ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 187.

⁸⁷ Srov. SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. s. 563–564.

⁸⁸ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 41.

⁸⁹ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 59.

může být obyčejná hloupá chyba či náhodné sejítí ze známé stezky. Poměrně často je to právě posel v různých formách, který hrdinu pobízí k dobrodružství, avšak ne vždy to bývá přívětivá postava, někdy se totiž s tímto impulsem může objevit postava, ze které jde strach. Podvědomě však hrdina ví, že i přes obavy je posel poslíčkem dobrých změn a lze mu důvěřovat. Typické místo, kde k pobízení dochází, je mnohdy temný les⁹⁰, velký strom, zurčící pramen a další podobná tajemná místa. Volání po dobrodružství může přijít i ve formě motivačního snu, který se zdá budoucímu hrdinovi.⁹¹

Další významnou postavou na dobrodružné cestě je ochránce, který hrdinovi daruje ochranné amulety. V pohádkách to bývá kouzelný dědeček, víla nebo dobrá stařenka, zatímco v mytologii je ochránce ztvárněn jako průvodce, učitel nebo převozník duší. „*Princip nadpřirozeného poručníka či strážce je současně ochráncem i nebezpečím, mateřským i otcovským principem. Spojuje v sobě veškerou dvojznačnost nevědomí a naznačuje tím skutečnost, že naše vědomá osobnost je podporována jiným větším systémem, ale svědčí také o nevyzpytatelnosti průvodce, jehož následujeme, čímž jsou ohroženy všechny naše racionální cíle.*“⁹² Jedná se tedy o postavu zosobňující osud a jeho laskavou a ochrannou moc, protože ve chvíli, kdy se hrdina vydá na cestu do neznámého prostředí, všechny síly nevědomí spolu s mocnou matkou přírodou se pomyslně spojí a nenechají hrdinu v nouzi bez pomoci.⁹³

Hrdina se spolu se svým ochráncem vydává k cílovému území, kde se setkává se „strážcem prahu“, jenž je zpodobněn jako obr, siréna, nebo třeba vodník. Strážce jako zosobněné vědomí hrdinu odrazuje od překročení prahu a cesty do neznáma, ale zároveň ho provokuje k opačné reakci. Racionální myšlení nás bude od tohoto kroku vždy odrazovat, nicméně v některých situacích je pro člověka lepší varianta *absolutní důvěra v nevědomí*, které ponouká ke změně, protože bez kroku vpřed se žádná životní změna nestane. Přes všechn strach člověk, který odevzdá svůj život do rukou osudu, jednoduše nemůže dopadnout špatně.⁹⁴ Ve chvíli odevzdání se dochází ke stavu označovanému jako duchovní smrt, jež symbolizuje opuštění stávajících podmínek. Tím dojde k vnitřní transformaci hrdiny, který tak může očištěn a neposkvrněný vstoupit do další životní etapy.⁹⁵

---

⁹⁰ Temný les a další tajemná místa od pradávna symbolizují temný a téměř neproniknutelný svět našeho nevědomí a jeho signály vybízející k dobrodružství. Srov. BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek - Proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. s. 119.

⁹¹ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 54–60.

⁹² CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 71.

⁹³ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 69–71.

⁹⁴ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 74–77.

⁹⁵ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Joseph Campbell and power of myth - the hero* [online]. 1988 [cit. 2022-01-15]. Dostupné z:

Proces transformace neprobíhá jen za hranicemi dosud známého světa, ale hrdina se může dostat i do místa všeobecně označovaném jako břicho velryby, které je symbolem pro sebezničení. Hrdina se propadá do nitra velryby a zároveň i sám do sebe, aby se poté mohl znovuzrodit.⁹⁶ „*Proniknout zaživa do obřího těla je stejné jako sestoupit do pekla, postavit se zkouškám, jež jsou vyhrazeny mrtvým. Iniciační smysl tohoto sestupu je jasný: ten, komu se takový čin podařil, se už smrti nebojí, vydobyl si jakousi nesmrtelnost těla, což je cílem všech hrdinských iniciací už od Gilgameše.*“⁹⁷ Hrdinovo znovuzrození můžeme přirovnat k povstání z popela bájného Fénixe.⁹⁸

Může ale dojít i k situaci, kdy volání k dobrodružství není hrdinou vyslyšeno, a naopak ho záměrně ignoruje, a tím si odnímá možnost na změnu ve svém životě a uzavírá se před světem. Avšak může nastat i paradoxní situace, kdy hrdinovo dlouhodobé odmítání vede k situaci, která „*bývá někdy impulzem ke šťastnému odhalení a spuštění nečekaných principů.*“⁹⁹ A nakonec i ten, který dlouho tvrdohlavě odolával, se vydává vstříc dobrodružství.¹⁰⁰

Nyní se podíváme, jaká je role odloučení v přechodových rituálech. Každá společnost v sobě nese základní kulturní dichotomii posvátného a profánního. Právě prostřednictvím rituálů se může člověk dostat do spojení se sférou posvátného, která stojí mimo hranice všedního světa.¹⁰¹ Tyto hranice jsou překračovány právě během přechodových rituálů, které jsou spojeny s klíčovými okamžiky lidského života. Během přechodových rituálů tak dochází k překročení hranic profánního světa do sféry posvátného.¹⁰²

Fáze odloučení je charakterizována oddělením od předchozího stavu či situace.¹⁰³ Mluvíme o symbolickém chování, „*kteřé představuje vytržení jedince nebo skupiny z dřívějšího pevného místa ve společenské struktuře nebo ze souboru kulturních postavení (stavu) anebo obou*“.¹⁰⁴ Může se jednat o oholení hlavy, které se provádí nováčkům nastupujícím do armády nebo o rituální očistu muslima před vstupem ke společné modlitbě v

---

<https://billmoyers.com/content/ep-1-joseph-campbell-and-the-power-of-myth-the-hero%E2%80%99s-adventure-audio/>

⁹⁶ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 84.

⁹⁷ ELIADE, Mircea. *Iniciace, rituály, tajné společnosti*. Brno: Computer Press, 2004. s. 103.

⁹⁸ Srov. PETERSON, Jordan. *The Death and Resurrection of Christ: A Commentary in Five Parts* [online]. [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=xPIanlF6IwM>

⁹⁹ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 64.

¹⁰⁰ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 60,64.

¹⁰¹ Srov. PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník, 2. svazek*. Praha: Karolinum, 1996. s. 814.

¹⁰² Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 11–13.

¹⁰³ Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 158.

¹⁰⁴ TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 95.

mešitě, čímž pomyslně zanechává všední prostor za sebou. K oddělení v některých kulturách dochází i v situaci, kdy dívka dostane první menstruaci a je odsunuta do odlehlé chýše, kde je držena stranou od zbytku společnosti. Uvedené příklady ukazují jen malé množství situací, kdy dochází k odloučení od předchozího statusu. V následujících řádcích si ukážeme, že těchto klíčových okamžiků je v životě člověka několik a každý člověk některé z nich, ne-li všechny, absolvuje.¹⁰⁵

Jako první zmíním odloučení v průběhu těhotenství ženy, kdy je žena odsunuta z profánní společnosti. Žena je od zbylé společnosti oddělena proto, že je vnímána jako nečistá nebo nebezpečná či vzhledem ke svému stavu jako *nenormální*, tudíž s ní je i tak zacházeno. Tento odsun budoucí maminky do ústraní má za úkol chránit matku i její dítě, jelikož je nežádoucí, aby se matka namáhala obvyklou prací, a ohrozila tak dítě.¹⁰⁶ Domnívám se, že v moderní společnosti se toto odloučení projevuje chvílí, kdy jde budoucí matka na *mateřskou dovolenou* a tento akt má stejnou ochrannou funkci.

S těhotenstvím ženy je spojeno i další odloučení. Jelikož je těhotná žena považována za nečistou, bývá koncept znečištění přenesen i na její dítě, a proto je při narození doslova odstříhnuto od matky, čímž je zároveň i odděleno od předchozího nečistého stavu. Oddělovací funkci má u dítěte i první koupel nebo otírání vodou. Všeobecně lze považovat za odlučovací rituály všechny akty spojené s odřezáváním něčeho, jako například rituály stříhání prvních vlasů nebo holení hlavy.¹⁰⁷

S další životní etapou, ve které je odloučení důležité, jsou spojovány iniciační rituály. Tyto rituály mají sexuální charakter a vztahují se k dospívání. Ne vždy je ale vhodné nazývat je rituály dospělosti, vzhledem k tomu, že fyzické a sociální dospívání probíhá rozdílně a v každé kultuře k nim dochází v odlišných časech. O fyzickém dospívání mluvíme v souvislosti, kdy dívka dostane první menstruaci, u chlapců se jedná o první výron semene. Sociální dospělost je konkrétní věk, kdy jsou mladí lidé považováni oficiálně za dospělé, ale neshoduje se s pubertou.¹⁰⁸

Odloučení je v iniciačních rituálech znázorněno nejčastěji fyzickým odchodem od své stávající rodiny do míst mimo společnost, kde se mladý člověk připravuje na další fázi rituálu. Do iniciačních rituálů patří dívčí i chlapecká obřízka, u které se taktéž liší věk, ve kterém je

---

¹⁰⁵ Srov. BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 158.

¹⁰⁶ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 46–47.

¹⁰⁷ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 54–55, 57.

¹⁰⁸ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 67–70.

provedena. Veškeré tělesné mrzačení zahrnující nejen obřizku, ale třeba vyražení zubu, uříznutí ušního lalůčku, protržení panenské blány nebo tetování označuje definitivní oddělení od předchozího statusu ve společnosti.¹⁰⁹

Ve věku zralosti se nejvíce předpokládá nalezení partnera a založení rodiny. V tuto chvíli nastane minimálně pro jednoho z partnerů změna, jelikož se bude muset odstěhovat od své dosavadní rodiny a přidružit se k nové rodině, klanu či kmeni. Může nastat i situace, kdy se novomanželé stěhují do úplně nového místa. I tyto akty lze považovat za odlučovací rituály, ačkoliv se jedná spíše o materiální přechody.¹¹⁰

Závěrečným rituálem v životě člověka je smrt. Role odloučení je v tomto případě poměrně jednoznačná a jedná se převážně o očištný rituál omývání, pomazání těla a jeho následné odnesení pryč z domu. Můžeme sem však zařadit i spalení nástrojů nebo majetku zemřelého.¹¹¹

Můžeme tedy říci, že mytické odloučení je primárně znázorněno hrdinovým odchodem za hranice známého světa, zatímco v přechodovém rituálu se může jednat o více možností odloučení. Může to být taktéž fyzický odchod, anebo to je určitý akt, kterým účastník rituálu signalizuje oddělení od předešlého stavu. Paralelu v odchodu z profánního světa do posvátného světa obývaného bohy můžeme vidět v mýtech, ale i v přechodovém rituálu, kde dochází k opuštění známého světa a proniknutí do posvátného. Další spojitost můžeme vidět v odloučení v iniciačních rituálech a mýtech, kdy jimi procházejí především mladí lidé, kteří tak získávají zkušenosti a sílu, a připravují se tak na život dospělých. V mýtech mají mladí hrdinové často průvodce nebo rádce, který se taktéž v přechodových rituálech objevuje, ale je zahrnut spíše do období iniciace a budeme o něm číst dále.

3.2.2 Inicie a pomezí

Druhým krokem je v mýtech nazývaná iniciace, která má v procesu přechodových rituálů označení pomezí a v Turnerově podání si ji představíme jako liminalitu. Stejně jako u první fáze si nejdříve představíme formu iniciace v mýtech a poté se probereme pomezím v přechodových rituálech.

---

¹⁰⁹ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 73, 75.

¹¹⁰ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 110.

¹¹¹ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 151.

Ve chvíli, kdy hrdina spolu se svým ochráncem kráčí přes práh do neznámé oblasti, pomyslně umírá a posouvá se vstříc svému novému já. Nyní se dostává do stadia zkoušek a odhalení, v jejichž splnění mu pomáhají darované amulety a kouzelné předměty. Jelikož je hrdina výjimečný, tak má všechny předpoklady pro zvládnutí úkolů a s překonáním zkoušek si vždy poradí. Samotná cesta je pro hrdinu klíčová, protože díky zkušenostem získaným při plnění úkolů dochází k posílení ducha i těla. Jakmile hrdina dojde do cíle cesty, musí se podrobit nejvýznamnější zkoušce a poté získává svou odměnu.¹¹² „*Triumf může být vyjádřen jako hrdinovo pohlavní spojení s bohyní-matkou světa (posvátný sňatek), jako uznání bohem-stvořitelem (usmíření se s otcem), jako jeho zbožštění (apoteóza), nebo (v případě, že vůči němu mocnosti stále zaujímají nepřátelský postoj) jako krádež blahodárné trofeje, pro kterou si přišel (krádež nevěsty, krádež ohně; ve skutečnosti se jedná o expanzi vědomí, a tedy i bytí (osvícení, proměnění, svoboda).*“¹¹³

V antropologii se fáze iniciace dle Arnolda van Gennepa označuje jako pomezí. Victor Turner, který Gennepovu teorii rozpracoval, se na tuto část zaměřil, rozvedl ji a pojmenoval liminalitou. Podle něj má totiž největší kulturní význam a odehrává se v ní změna ve struktuře společnosti, jelikož je v této fázi „*klíčový střet každodenních norem prostřednictvím společnost rozvracejících a rituál obohacujících skutků*“¹¹⁴.

Osoba, jež se nachází v liminální fázi, nemá jasně definovaný společenský status, jelikož se již oddělila od svého předchozího sociálního postavení, ale zároveň ještě nedošla do konečné fáze přerodu. Prochází tak oblastí, ve které má nejasné postavení, jelikož se vymyká jakékoliv společenské klasifikaci nebo vypadává z klasifikací kulturních. Proto se v souvislosti s tímto postavením hovoří jako o smrti, temnotě nebo neviditelnosti.¹¹⁵ Liminární osoby proto mohou být znázorněny jako bytosti, které nemají žádný majetek ani moc. Na doklad toho mohou být v iniciačních rituálech pomalovány, mít masky nebo být úplně nazí.¹¹⁶ Ve své roli působí podřízeně a plní úkoly svých učitelů a bez stížností snášejí i bolest¹¹⁷ a

---

¹¹² Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 89.

¹¹³ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 209–210.

¹¹⁴ TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 6.

¹¹⁵ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 96.

¹¹⁶ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 96.

¹¹⁷ Antropolog Martin SOUKUP zmiňuje v rozhovoru teorii Harveyho Whitehouse o zábleskové paměti, která vysvětluje funkci bolesti u rituálů. Ve chvíli, kdy je organismus vystaven stresu (bolesti), nastává okamžik, kdy dochází k velmi dobrému ukládání zážitků do paměti díky zábleskové paměti, a jelikož ve chvíli přechodového rituálu se předávají také kulturní zvyklosti či informace, je bolest jakýmsi pomocníkem pro jejich uložení do paměti.

Srov. SOUKUP, Martin. *Bolest je dar: S kulturním antropologem Martinem Soukupem o významu utrpení* [online]. [cit.2021-11-06]. Dostupné z:

ponížení, jejich překonáním ukazují, že jsou připravené pro vstup do dospělosti a zároveň bolestivost činí rituál nezapomenutelným, což má i vliv na jejich psychický růst a odolnost do budoucnosti.¹¹⁸

V prostoru lze tento stav vyjádřit jako jakési neutrální místo, které se v minulosti nacházelo mezi hranicemi území různých kmenů a kultur. Byla to část území, která nikomu nepatřila a člověk, který se v ní zrovna nacházel, měl specifické postavení, jelikož se doslova pohyboval mezi dvěma světy, stejně jako člověk v procesu přechodového rituálu. Neutrálním územím nemusí být myšleny pouze pásy mezi územím nebo vesnicemi či městy, ale lze o nich mluvit i v daleko menším měřítku, jako například práh v domě, který velmi dobře odděluje svět uvnitř a venku, a proto se stal symbolem pro vykročení z povědomého prostředí do sféry neznáma.¹¹⁹

Jak si ukážeme níže, ve fázi iniciace nejsou jen rituály spojené s bolestí. Ta se vyskytuje především u iniciačních rituálů, ale jsou v životě další druhy přechodů, kde bolest nehraje úplně přední roli. Jako první můžeme opět zmínit těhotenství a porod. Přičemž samotné období těhotenství je pomezím obdobím, kterému následuje porod a následné období, kdy je matka stále odtržena od společnosti – v moderních společnostech je toto období označováno jako *šestineděli*.¹²⁰

Narozené dítě taktéž prochází prahovým obdobím, jehož délka je kulturně podmíněná a může trvat dva dny až čtyřicet a více dní. Dítě dostává dárky a konají se rozličné oslavy narození. Po ukončení tohoto období je přijato do společenství rodiny jako právoplatný člen. Často zde také figuruje jiná osoba jako ochránce dítěte, např. babička či kmotr.¹²¹

Iniciační rituály mladých lidí se taktéž kulturně odlišují. Kmenové rituály, které mají za úkol udělat z chlapce muže, jsou často založeny na odtrhnutí chlapce z matčiny blízkosti a jeho odchodu do buše nebo vzdálené chýše. Posléze může probíhat učení a příprava na budoucí stav, zároveň je zde zahrnuta řada fyzických a často i bolestivých aktů, kterými se stane příslušníkem dospělých v klanu. Jedná se o akt, kdy je novici například nařiznut penis nebo vyražen jeden zub. Často mívá novice pod dohledem kmotr nebo učitel, který vede jeho

---

<https://wave.rozhlas.cz/bolest-je-dar-s-kulturnim-antropologem-martinem-soukupem-o-vyznamu-utrpeni-8229714>

¹¹⁸ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. s. 225–227.

¹¹⁹ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 22–23.

¹²⁰ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 47–51.

¹²¹ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 56–60.

transformaci.¹²² Zkoušky a utrpení člověka nemají jen zocelit, ale mají ho také naučit pokoře. Všechna ponížení mají společenský charakter a mají člověka snížit až pod nejnižší příčku sociálního žebříčku, aby se mohl posléze dostat na vyšší příčku, než byl doposud.¹²³

Pomezím obdobím u svazku muže a ženy lze nazvat období mezi zasnubami a svatbou a může a nemusí mít sexuální význam. V některých kulturách spolu budoucí manželé mají běžně pohlavní styk a děti zplozené před svatbou jsou akceptovány jako právoplatní členové společnosti, ale může to být i naopak a dítě může být považováno za bastarda. Toto období může také zahrnovat učení se od starších jak se starat o domácnost apod.¹²⁴

Posledním pomezím obdobím zmíním smutek spojený se smrtí rodinného příslušníka. Velkou roli v něm hrají především příbuzní zemřelého, kteří se nacházejí mezi světem živých a mrtvých. Je podstatné, v jak blízkém příbuzenstvu se pozůstalí vůči zemřelému nacházejí, a podle toho se také chovají. Všeobecně se dá říci, že do tohoto stadia patří časově nejdéle vdova či vdovec.¹²⁵

Společným faktorem pro iniciaci a liminalitu je především jakési mezičasí, kterým prochází hrdina a připravuje se na další období života. Největší paralelu mezi mýty a iniciačními rituály nacházíme v situacích, které mají za cíl zocelit a připravit člověka do budoucího života prostřednictvím učení od starších a prožívání různých zkoušek rozmanitého charakteru. Člověk tím tak buduje své místo ve společnosti a díky získaným zkušenostem formuje svou identitu.

3.2.3 Návrat a přijetí

Poslední fázi v procesu mýtu je nazýváno návratem a v přechodových rituálech je tomu přijetí. Nejdříve představím, jak probíhá návrat hrdiny v mytickém vyprávění, a následně jak ho můžeme zaznamenat v přechodových rituálech. Po úspěšném zvládnutí všech zkoušek a získání trofeje se hrdinův příběh uzavírá a je na čase se vrátit domů. Bývá to ovšem obtížná situace, jelikož hrdina nemusí být zcela připraven, aby se s trofejí navrátil zpět a podělil se o ni s ostatními. Hrdina se totiž často brání odpovědnosti a odmítá návrat zpět do světa lidí. Pokud je trofej významná pro lidstvo, bohové podpoří proces návratu hrdiny na

---

¹²² Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 76.

¹²³ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 162.

¹²⁴ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 126–127.

¹²⁵ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 137–138.

zem. Může nastat i situace, kdy byla trofej získána proti vůli jejího strážce a hrdina spíše utíká, aby se vyhnul trestu. Na útěku za sebou zanechává předměty, které mluví hlasem hrdiny, čímž zdržují pronásledovatele. Další možností je to, že hrdina odhazuje předměty, které vytváří překážky, a komplikují tak pronásledování.¹²⁶ V případě, že se dobrodruh v daleké krajině zdrží a váhá s návratem zpět, „svět si pro něj přijde a odvede ho.“¹²⁷ Návrat do starého světa hrdinovi přináší dilema, jak naložit s trofejí, kterou z neskutečného místa přináší a jestli bude schopen se vrátit ke svému původnímu způsobu života. Vzhledem ke zkušenostem, které na cestě získal, už to ale není ten samý člověk a jeho život musí naznat patrných změn.¹²⁸

V přechodových rituálech je fáze přijetí charakterizována jako návrat do společnosti s jiným, nově získaným statusem, který zapříčinilo právě projití přechodovým rituálem. Na následujících řádcích představím několik možností typů přijetí zpátky do společnosti. První se bude vztahovat k mateřství, kdy je matka po porodu určitou dobu udržovaná v oddělení stranou od zbývající společnosti, ale po uplynutí této doby se postupně navrácí do společnosti již ne jako obyčejná žena, nýbrž matka.¹²⁹ Dítě matky je do společnosti většinou přijato až v souvislosti, kdy dostane jméno a je tak individualizováno. Dalším uvedením do posvátné společnosti je i křest.¹³⁰ U iniciačních rituálů se člověk po absolvování všech zkoušek začleňuje do společnosti dospělých a je s ním tak i zacházeno. V některých totemických klanech se v této fázi chovají doslova jako novorozeňata a učí se znovu chodit a mluvit, aby dokázali svou neposkvrněnost.¹³¹

U přijímacích svatebních rituálů je pro manžele důležitým prvkem výměna prstýnků, nebo jiných předmětů, čímž projevují, že patří k sobě. Kolektivní dopad má společná hostina, společné tance a další akty, kterých se účastní rodiny novomanželů a společensky uznávají jejich nový status.¹³² Posledním ritualizovaným přijetím je smrt. Lze sem především zařadit

---

¹²⁶ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 169–182.

¹²⁷ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 179.

¹²⁸ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 189.

¹²⁹ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 51.

¹³⁰ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 64–65.

¹³¹ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 82.

¹³² Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 124.

pohřební hostinu, při které se vzpomíná na zemřelého. Cílem je spojit pozůstalé se zemřelým a rozloučit se s ním.¹³³

Jak můžeme vidět, v mýtech i přechodových rituálech nalzáme ve třetí fázi stejné prvky při začlenění člověka po návratu z *dobrodružné výpravy* do společnosti, ale s již jiným sociálním statutem. Tento status jedinec získal úspěšným absolvováním třídné cesty a prokázal tak, že je schopný se postavit životu čelem, a podal důkaz o svých schopnostech, které mu pomohou v dalším životě.

---

¹³³ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 151.

4 Příběhy

Pro interpretaci pohádek jsem vybrala tři pohádky z různých kultur světa, na které budu aplikovat Campellovu teorii hrdinského mýtu. Právě na kulturní a geografické vzdálenosti bych chtěla poukázat na univerzálnost pohádkového vyprávění napříč kulturami. První je příběh *O živé vodě* z německé sbírky *Pohádek bratří Grimmů*, dalším je radžasthánský příběh *Květinová princezna a pastýř* ze sbírky indických pohádek *Nejkrásnější zahrada* a posledním je skotský příběh *O děvčeti, které vyšlo před úsvitem na louku* z knihy *Rybár a prsteň morskej panny*.

Dvě pohádky z výběru mají hlavního hrdinu v podobě chlapce a zbývající příběh má za hrdinku dívku. Jak už bylo zmíněno v druhé kapitole, dívka mívá většinou v pohádkách pasivnější roli trpitelky. Přesto se objevují kultury, které mají za hrdinku příběhu dívku, a přišlo mi proto zajímavé zde tento příběh představit, jelikož i v něm nacházíme prvky přechodového rituálu.

Na příběhy se podíváme z úhlu symbolické antropologie. Tato antropologická teorie se zakládá na předpokladu „že jednotlivé kultury jsou jedinečnými systémy znalostí, symbolů, kategorií, pravidel a organizačních principů chování, které si člověk osvojil jako člen určité společnosti.“¹³⁴ Symbolická antropologie se tedy v kultuře zajímá především o systém symbolů a významů a podle ní je kultura nezávislá na člověku a tvoří samostatnou část reality – tzv. sémiotický systém. Tento systém se postupně zkonstruoval na základě sociální interakce.¹³⁵ Pro studium pohádek je symbolická antropologie vhodná právě z toho důvodu, že pohádky posluchači předkládají příběh plný symbolických významů, které jsou důležité pro chování člověka ve společnosti. Symbolickou antropologii bude v této práci reprezentovat již zmíněný Victor Turner a americký antropolog Clifford Geertz.

4.1 O živé vodě

Pohádka *O živé vodě* pochází ze sbírky *Pohádky bratří Grimmů* německých autorů Jacoba a Wilhelma Grimmů. Jedná se o překlad z německého originálu *Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm* z roku 2021, který jsem vybrala, protože je přeložen do jazyka současného čtenáře.¹³⁶ Bratři Grimmové se řadí mezi nejznámější sběratele pohádek v Evropě a jejich vliv se šířil i za hranice německé kultury, a jelikož je

¹³⁴ SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2004. s. 165.

¹³⁵ Srov. SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2004. s. 165–166.

¹³⁶ Srov. GRIMMOVÉ, Jacob a Wilhelm. *Pohádky bratří Grimmů*. Praha: Dobrovský, 2021. s. 432.

česká tvorba často založena na zahraničních předlohách, můžeme i v české literatuře objevit stejné motivy objevující se v grimmovských příbězích.¹³⁷ V tomto příběhu se konkrétně jedná o roli živé vody, kterou se promítá i v české pohádce Zlatovláska ve zpracování Karla Jaromíra Erbena.¹³⁸

Na následujících řádcích převyprávím pohádku O živé vodě, kterou budu následně interpretovat. Příběh vypráví o třech synech nemocného krále, kteří se postupně vydali na cestu do světa, aby našli živou vodu, a zachránili tak před smrtí svého otce. První se na cestu vydal nejstarší princ, po cestě potkal trpaslíka, který se ho zvědavě vyptával, kam má namířeno. Princ ho sprostě odbyl, a tak ho rozzlobený trpaslík zaklel a princ zůstal uvězněný v rokli mezi skalami. Jelikož se nejstarší princ nevrátil zpět do království, vydal se na cestu druhý nejstarší syn a taktéž potkal zvědavého trpaslíka, a protože byl stejné pyšné povahy jako jeho bratr, tak i on skončil zakletý v rokli.

Když se ani druhý syn nevrátil domů s živou vodou, vydal se na cestu nejmladší princ, který po cestě také potkal trpaslíka, ale na jeho otázku „Kam tak naspěch princí?“ slušně odpověděl: „Hledám živou vodu, abych mohl zachránit svého nemocného otce“. Skřítek mu poradil, že živou vodu najde ve studni v zámecké zahradě zakletého zámku a přidal i rady, jak se k zámku dostat. Princ byl varován, aby se v království nezdržoval, nabral si živou vodu a než odbije půlnoc, aby opustil zámek, jinak zůstane v zámku zavřený a bude tam spolu s ostatními spát. Na cestu mu trpaslík ještě přidal kouzelný železný prut, který mu ukazoval cestu na rozcestí, a dva chleby, kterými nakrmil dva lvy na nádvoří. Princ vřele poděkoval a vydal se na cestu.

Když dorazil do zámku, viděl vše tak, jak mu trpaslík předtím vyprávěl. Když princ procházel zámkem, uviděl na stole bochník chleba a pomyslel si, že spící chléb nepotřebují a vzal si ho s sebou do brašny. Znenadání se na zdi rozhoupal meč, to bral mladík jako znamení, a tak si ho s sebou vzal také. Prince zajímalo, kdo v zámku bydlí, tak ze zvědavosti vyběhl do patra zámku a ve třetím pokoji objevil krásnou spící princeznu, kterou políbil na rty, a tím ji vysvobodil z prokletí. Jelikož ale princ přišel pro živou vodu, spěšně princeznu opustil a slíbil jí, že se za ní do roka vrátí. Princezna ho požádala, aby o ní do té doby nikde nevyprávěl, jinak na sebe oba zapomenou a mohlo by se stát, že se o princeznu přijde ucházet jiný princ a ona to nepozná. Princ rychle běžel nabrat živou vodu a tak tak stihl opustit královský palác.

---

¹³⁷ Srov. SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1967. s. 27.

¹³⁸ Srov. ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. s. 836–847.

Na cestě domů opět potkal trpaslíka, který mu popsal magické vlastnosti a názvy věcí, které si vzal v zámku. A tak najednou princ věděl, že chléb Samorost vždy doroste, pokud z něj nechá alespoň kůrku, a meč Samoseč seká sám, a tím dokáže vyhrát v každém boji. Princ ještě požádal skřeta o osvobození svých bratrů, trpaslík mu sice vyhověl, ale varoval ho, aby byl před nimi na pozoru, jelikož ani jeden nemá dobré srdce.

Na cestě domů princ vyprávěl bratrům o magických předmětech včetně živé vody, které má s sebou, a bratři mu je tiše záviděli. Aby mu uvěřili, že je zaslíben s princeznou, vyprávěl jim o ní a v tu chvíli porušil slib a zcela zapomněl její tvář a stejně tak ona zapomněla, jak vypadal on. Mladík svých slov litoval, ale již se nedalo nic dělat. Bratři společně vyrazili na cestu domů, po cestě však potkali království, přes které se přehnala válka a zbyl zde jen hlad, proto se princ rozhodl, že jim půjčí svůj chléb Samorost a s králem se domluvil, že až si pomohou ke svému vlastnímu chlebu, tak mu jeho Samorost vrátí. Bratrům se jeho dobrodiní nelíbilo, ale byli zticha.

Ve vedlejších královstvích dosud vojska drancovala krajinu, a tak princ vytasil meč Samoseč a nepřátelská vojska posekal nebo vyhnal pryč. Místní lid mu byl za tento čin vděčný a zavedl ho ke králi, který mu projevil vděčnost a chtěl ho zahrnout dary. Princ je s díky odmítl a bral jako samozřejmost, že pomohl zbídačené zemi. Ani to se bratrům nelíbilo, ale protože by dary rádi přijali, byli zticha.

V posledním království, kterým projížděli, se sice neválčilo, ale její král byl na smrt nemocný po napadením divokým kancem. Princ neváhal a na rány mu nalil trochu živé vody, a tím ho zachránil. Lakotní bratři toto brali jako lehkomyšlné plýtvání živou vodou, ale zase byli zticha. Bratři se nechtěli vrátit domů s prázdnou, a tak v noci bratrovi vodu v láhvi vyměnili za obyčejnou a stejně tak naložili s mečem Samosečem. Když pak konečně dorazili do království za svým otcem, oba starší bratři si přisvojili činy svého nejmladšího bratra a pokořený princ utekl z paláce.

Princ nedělal své skutky, aby za ně očekával odměnu, ale chtěl hlavně zachránit svého otce a byl přesvědčen, že pravda vyjde najevo, ale zatím se rozhodl vydat do světa. Mezitím do království přijeli zbrojnoši s dary pro nejmladšího králevice jako odměnu, že vyhnal vojska z jejich země. Tuto zásluhu si přisvojil nejstarší syn, jelikož měl meč Samoseč. Král dary přijal, ale více se o tom nezmiňoval. Po čase se objevil vůz přivázející krabičku s chlebem Samorostem a k tomu poděkování v podobě truhly plné drahého kamení. Chléb si přivlastnil druhý syn, král dary přijal a více se o tom nebavili. Avšak král začal mít pochybnosti, jestli neměl přece jen nejmladšího syna vyslechnout. Po delším čase přišel poslíček s dopisem pro nejmladšího prince s pozvánkou na svatbu králi, kterému živou vodou

zachránil život. Král přislíbil svou účast na králově svatbě v případě, že by se nejmladší syn nestihl vrátit včas zpátky. „Co když tam král zjistí pravdu o živé vodě?“ polekali se starší synové a rozhodli se alespoň získat bratrovu nevěstu a její království. Vzali tedy chléb a meč a vyrazili k zámku s živou vodou.

Princezna věděla, že nemůže prince poznat podle vzhledu, ale může ho odhalit podle charakteru, proto nechala natřít cestu k zámku leštěným zlatem a strážce informovala, že čeká ženicha a nikdo, kdo půjde mimo cestu, nesmí být vpuštěn do zámku. Bratři se domluvili, že první se bude o ruku ucházet nejstarší princ, a tak se vydal k zámku, a když uviděl zlatou cestu, řekl si: „Škoda jezdit po tak krásné cestě, podkovy by ji zničily.“ Odbočil na pěšinu a vydal se po ní. U zámku se hlásil jako ženich a prokázal se mečem Samosečem, strážce mu meč sebraly a poslaly ho pryč, protože nebyl ten správný ženich. Druhý den se k zámku vydal druhý z bratrů a i on si pomyslel, že koňská kopyta by cestu zničila a vydal se boční cestičkou. U brány vytáhl kouzelný chléb a tvrdil, že je ženich pro princeznu. Strážce mu chléb zabavily a poslaly ho pryč, jelikož nebyl ten pravý ženich.

Nejmladší z bratrů dorazil k zámku až posledního dne, a když uviděl zlatý koberec, pomyslel si, že na něj princezna už čeká a popohnal koně po zlaté cestě, aby už byl u princezny. Princezna přišla prince uvítat a již bylo všechno na svatbu přichystáno. Dali poslat posly pro ženichova otce, ten již věděl, že na svého nejmladšího syna může být hrdý a byl rád, že má jeho syn tak krásnou nevěstu. Pozvání na svatbu dostali i tři králové, kterým princ pomohl a tam si navzájem slíbili věčné přátelství. Jediní, kdo na svatbu nepřišli a ani už se nikdy neukázali v království, byli dva bratři. A nikomu ani nechyběli.¹³⁹

Nyní přistoupím k samotné interpretaci textu a budu hledat paralely s přechodovým rituálem, jelikož jsou v příběhu jeho zřetelné prvky. Odloučení, které je v přechodových rituálech popsáno jako vytržení ze starého života a struktury¹⁴⁰, je zde znázorněno odchodem prince z království, kde doposud bydlí s bratry a otcem. Vydává se hledat živou vodu do dalekých a neznámých krajin, aby zachránil svého otce, kterého miluje. Pomezím, jež je charakterizováno jako období mezi starým a novým stavem¹⁴¹, si princ prochází ve chvíli, kdy jde vysvobodit princeznu ze spícího zámku. Prochází jimi ale také ve formě morálních zkoušek, při kterých ukazuje své charakterové vlastnosti. Na rozdíl od svých bratrů se ke skřítkovi zachová slušně a odpovídá na jeho otázky. Stejně tak dobře nakládá s nabytými

---

¹³⁹ Srov. GRIMMOVÉ, Jacob a Wilhelm. *Pohádky bratří Grimmů*. Praha: Dobrovský, 2021. s. 277-290.

¹⁴⁰ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 95.

¹⁴¹ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 96.

kouzelnými předměty a je ochoten se o ně rozdělit s těmi, kteří je doopravdy potřebují. Na tomto přístupu je vidět odlišné jednání bratrů a také výsledek tohoto jednání. Na závěr příběhu přichází přijetí do společnosti dospělých.¹⁴² Přijetí předchází chvíle, kdy se mladík se svou princeznou opět setkává a bere si ji za ženu a poté se vrací se zpátky do domu svého otce. Otec je na něho hrdý nejenom díky svatbě s krásnou princeznou, ale také za jeho předchozí jednání. Princ úspěšně prošel zkouškami, a stal se tak opravdovým dospělým členem společnosti.

Z pohledu Campbellova hrdinského mýtu můžeme vidět odchod prince za hledáním živé vody jako *volání dobrodružství*, jelikož u něj nazrál čas na duchovní přerod.¹⁴³ Na své cestě potkává pomocníka zosobněného skřítkem, kterého můžeme charakterizovat archetypem moudrého starce, který reprezentuje pomoc nevědomí hrdinovi. „*Stařec v pohádce často klade otázky kdo, proč, odkud a kam, které vedou k sebeuvědomění a soustředění morálních sil a ještě častěji propůjčuje potřebné kouzelné prostředky*“¹⁴⁴, které hrdinovi pomáhají ve zdolání překážek.¹⁴⁵ Je tomu tak i v uvedené pohádce, kdy skřítek princovi za jeho morální chování pomáhá. Obdobně je tomu i v Genneповě popisu fáze iniciace, během které hrdina pomyslně umírá a prochází různými zkouškami a nakonec přichází poslední nejtěžší zkouška.¹⁴⁶ V tomto případě jsou to morální zkoušky. Postava *třetího syna* v příběhu je symbolickým představitelem univerzálních lidských hodnot, které společnost uznává a řídí se jimi.¹⁴⁷ Jedná se o morálku, kterou můžeme označit také jako schopnost rozlišovat dobro od zla, a samotným jednáním pak hlavní hrdina ukazuje, pro kterou stranu morálky se rozhodl.¹⁴⁸ Princ v uvedeném příběhu dobro od zla dobře rozeznává a jako budoucí král se stává morálním vzorem.

Z pohledu symbolické antropologie je výrazným prvkem v příběhu živá voda. Voda je snad ve všech kulturách chápána v pozitivních i negativních konotacích, faktem ale zůstává její nenahraditelnost nejen pro člověka, ale pro vše živé na zemi.¹⁴⁹ V příběhu nalézáme propojení vody se studnou, která symbolizuje ponor do nevědomí. Zároveň voda ve studni

---

¹⁴² Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 82.

¹⁴³ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 59.

¹⁴⁴ JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II: Archetypy a nevědomí*. Brno: Nadační fond Holar, 2018. s. 281.

¹⁴⁵ Srov. JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II: Archetypy a nevědomí*. Brno: Nadační fond Holar, 2018. s. 281.

¹⁴⁶ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 89.

¹⁴⁷ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 109.

¹⁴⁸ Srov. PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník, 1. svazek*. Praha: Karolinum, 1996. s. 648.

¹⁴⁹ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 325–326.

není obyčejná, ale je to elixír, propůjčuje nesmrtelnost, mládí a zdraví.¹⁵⁰ V průběhu iniciace můžeme zaznamenat využití čísla tři ve více situacích. Trojka je symbolickým znázorněním naplnění v sobě uzavřeného celku a s tím i související roli náboženství.¹⁵¹ Proto se v příběhu vyskytují tři zaklepaní, tři pokoje, tři zachráněná království, tři magické předměty, které si princ odnáší z království – kdyby byl počet jiný, nebyl by příběh symbolicky celistvý. Návrat je okamžikem, kdy se hrdina vrací domů už jako jiný člověk¹⁵², a stejně tak je to i v uvedeném příběhu, kdy se z chlapce stal muž, oženil se s princeznou a vydal se vstříc dospělému životu.

4.2 Květinová princezna a pastýř

Jako druhou jsem vybrala pohádku o krásné Phulámdé, která má původ v indickém státě Rádžasthán. Pohádku jsem našla ve sbírce indických pohádek *Nejkrásnější zahrada* z roku 1967. Kniha je sbírkou pohádek z několika desítek původních indických pohádkových knih a pro tuto práci jsem ji vybrala pro její působivé zpracování. Staroindické pohádky vznikaly na základě náboženských a filozofických skladeb, které obsahovaly příběhy podobné těm v křesťanské Bibli. Větší pestrost do pohádek vnesly evropské kontakty a vlivy. Svět indických pohádek tak tvoří sny a tužby Indů a jejich skutečné životní prostředí.¹⁵³

Pohádka vypráví o překrásné princezně Phulámdé, což v překladu znamená Květinová princezna. Otec Phulámdé nechtěl princeznu dát nikomu za ženu a všichni mladíci, kteří se o její ruku ucházeli, byli pozváni do komnaty plné hadů a štírů, kteří každého, kdo vstoupil, zabili svým jedem. Princezna se trápila, ale s vůlí svého otce nemohla nic dělat.

Zprávy o jejím půvabu se dostaly až k obyčejnému pastýři, který se rozhodl vydat na cestu do zámku a princeznu vysvobodit. Na své cestě do zámku potkal poustevníka a ptal se ho na radu, jak přemoci nebezpečí v podobě jedovatých hadů a škorpiónů a princeznu získat. Svátý muž neznal odpověď a poslal ho za starším a moudřejším poustevníkem. Avšak ani ten pro něj neměl moudrou radu a poslal ho do hor, kde bydlel nejmoudřejší a nejstarší poustevník. U třetího poustevníka pastýř uspěl a dostal moudrou radu: „Jakmile vstoupíš do věže, udeř do gongu. Na toto znamení vylezou hadi a štíři, aby Tě uštkli. Ty si ale s sebou vezmi hustě tkanou síť a rozprostři ji tak, aby k Tobě ta havěť nemohla a nech ji, aby se do

---

¹⁵⁰ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 280.

¹⁵¹ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 304.

¹⁵² Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 189.

¹⁵³ Srov. MAREK, Jiří. SMĚKAL, Odolen. *Nejkrásnější zahrada - Indické pohádky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1967. s. 250.

sítě zapletla, a pak ji snáz pobiješ. Potom budeš mít cestu do komnaty volnou.“ Pastýř tak učinil, havěť zamotanou v síti pobil a princeznu vysvobodil z vězení věže. Král byl překvapen, že nápadník přežil, a s nevolí mu dal ruku princezny. Dokud zeť s princeznou bydleli v zámku, král proti jejich svazku nic nenamítal, ale když se rozhodli odjet bydlet do pastýřovy rodné vesnice, krále to rozzuřilo a uchystal na ně lest.

Král vyslal čaroděje, který měl za úkol po cestě zastavit pastýře s princeznou a princeznu odvést zpátky na zámek. Ve chvíli, kdy čaroděj pastýře viděl, věděl, že ho nepřemůže, a tak ho začal přemlouvat, že cesta je špatná a ať princeznu nevystavuje nebezpečí. Pastýř mu naoko věřil a chtěl mu princeznu zanechat výměnou za nějakou cennou věc. Čaroděj mu nabídl obušek, který bije každého, na koho mu jeho majitel ukáže. Pastýř tedy souhlasil s výměnou a rovnou obušku poručil, ať čaroději natluče. Zbitého čaroděje pastýř nechal ležet na zemi a pokračoval s Phulámdé v cestě.

Zpráva o nepovedené lsti se dostala ke králi a ten neztrácel čas a vymyslel lest další. Vyslal druhého kouzelníka, který měl pastýře zastavit. Nabízel mu drahé šperky výměnou za princeznu, ale pastýř požadoval něco speciálního, protože pro princeznu záchranu hodně zakusil. Kouzelník mu tedy nabídl kouzelný provaz, který umí sám svázat nepřítele. Pastýř s výměnou souhlasil a provaz s kouzelníkem vyměnil za princeznu. Hned po výměně provazu poručil, aby kouzelníka svázal a navrch poručil obušku, aby ho vyplatil.

Oba mladí lidé konečně dorazili do pastýřovy vsi, kde se lidé velmi podívovali princeznině kráse. Zpráva o krásné Phulámdé se dostala ke králi země a ten pocítil nespravedlnost vůči pastýři, který má krásnou ženu, zatímco jeho syn ještě nemá nevěstu. A vyslal dvořana, aby princeznu odvedl. Dvořan ale ve vesnici nepochodil, jelikož se celá vesnice postavila za pastýře a dvořana vyhnala.

Král se rozzlobil a táhl na vesnici s vojskem. Když to pastýř viděl, vytáhl kouzelný provaz a poručil mu: „Svaž mé nepřátele!“ Pak vytáhl obušek a poručil mu: „Bij mé nepřátele!“ Nastal chaos, vojáci padali z koní a byli bití obuškem, až nakonec odhodili kopí a meče a vzali nohy na ramena. V bitvě zbyl samotný král, a tak ho pastýř vyzval k boji muž proti muži. Jelikož byl pastýř mladší a silnější, za chvíli ležel král na zemi a prosil o milost. Král milost dostal. Pastýř dostal půlku království a spolu s princeznou v něm dlouhá léta moudře a spravedlivě vládli.¹⁵⁴

---

¹⁵⁴ Srov. MAREK, Jiří. SMÉKAL, Odolen. *Nejkrásnější zahrada - Indické pohádky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1967. s. 93–97.

V příběhu nalézáme kroky přechodového rituálu v následujících okamžicích: odloučení od předchozího starého statusu¹⁵⁵ přichází v podobě odchodu pastýře z domu za cílem získat princeznu za ženu. Na cestě hledá a najde pomocníka v podobě nejmoudřejšího a nejstaršího poustevníka, který mu dá dobrou radu, jak přelstít jedovatá zvířata. Pomezím, které je charakterizováno nejasným statusem, kdy člověk vypadává z kulturních klasifikací¹⁵⁶, pastýř prochází nejdříve na zámku, kde překonává havěť díky dobré radě. Dalším zkouškovým okamžikem je lest od krále, při které mu čarodějové nabízejí za manželku peníze nebo drahé kamení. Pastýř nejenom, že manželku nevymění za žádné hmotné věci, ale ještě čarodějům chytře vyčíní. Poslední zkouškou je chvíle, kdy musí chránit svou ženu před vojskem, přitom si pomůže získanými magickými předměty a svou ženu ubrání, a tím tak prokáže princezně lásku a skutečnost, že mu princezna za to všechno stojí a miluje ji. Pastýřovo přijetí zpatky do vesnice, odkud pochází, proběhne po vítězném boji. Již se však nevrací jako pastýř, ale jako udatný král, a usedá na trůn, kde dlouho a moudře vládne. V tomto příběhu je velmi zřetelná paralela s iniciačními rituály, ve kterých mladí lidé procházejí zkouškami dospělosti.¹⁵⁷

Podíváme-li se na příběh Campbellovou teorií hrdinského mýtu, vidíme, že *volání dobrodružství*¹⁵⁸ je v tomto případě jakési pnutí, které pastýř cítí a z vlastní iniciativy se vydává zachránit princeznu. A jelikož neví, jak princeznu osvobodit, hledá poustevníka, který by mu dobře poradil. V tomto případě se jedná o nejstaršího a nejmoudřejšího člověka, kterého lze v krajině najít. Archetyp moudrého starce se v pohádce objevuje, jelikož hlavní hrdina není schopen situaci vyřešit sám, ale moudrost autority mu pomůže a přinese dobrou radu.¹⁵⁹ Během iniciace prochází zkouškami¹⁶⁰, které byly zmíněny výše a ve kterých můžeme zaznamenat další symbolické prvky. Jedná se například o zvířata, která jsou typická pro indickou krajinu. V tomto případě to jsou jedovatí hadi a štíři, kteří symbolizují zlo a velkou sílu.¹⁶¹ Zároveň je had univerzální archetypální symbol značící zkoušku pro hrdiny, ve které se musí osvědčit.¹⁶² Ačkoliv hrdina nedisponuje nástroji k jejich přemožení, vyzraje nad nimi

---

¹⁵⁵ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 95.

¹⁵⁶ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 96.

¹⁵⁷ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 82.

¹⁵⁸ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 59.

¹⁵⁹ Srov. JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II, Archetypy a nevědomí*. Brno: Nadační fond Holar, 2018. s. 277.

¹⁶⁰ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 89.

¹⁶¹ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 76, 293–293.

¹⁶² Srov. PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník, 1. svazek*. Praha: Karolinum, 1996. s. 104.

pomocí dobré rady od svatého muže. I v tomto příběhu nacházíme symboliku čísla tři¹⁶³ – pastýř se setkává se třemi poutníky a až ten třetí mu správně poradí. Prochází třemi zkouškami – poprvé to jsou jedovatá zvířata, podruhé lstivé zkoušky čarodějů a potřetí bitva s králem, který si klade nárok na jeho princeznu. Na konec příběhu přichází návrat zpět domů¹⁶⁴, ale hlavní hrdina už není obyčejný pastýř, ale král země. Zde jsou prvky iniciačního rituálu nejzřetelnější.

4.3 O děvčeti, které vyšlo před úsvitem na louku

Pohádka O děvčeti, které vyšlo před úsvitem na louku pochází z drsné skotské krajiny. Příběh jsem objevila ve slovenské knize *Rybár a prsteň morskej panny*, která je překladem anglického originálu *Twelve black cats, heather and broom thistle and thyme* z roku 1979. Pohádku s hlavní hrdinkou jsem zařadila proto, abych ukázala, že i dívka v některých kulturách může procházet procesem přechodového rituálu a nemusí mít jen pasivní roli v pohádce. Dějiny Skotska jsou poznamenány krvavými boji za udržení svobody a nezávislosti se sousedící Anglií. Tyto události se v pohádkách odrážejí, a proto v nich najdeme hrdiny, kteří vynikají svou statečností a odvahou, a nejednou tuto funkci zastává místo muže právě žena, která tyto vlastnosti reprezentuje. Pohádky se po krajině šířily prostřednictvím lidových vypravěčů, kteří vandrovali a využívali své výřečnosti k šíření příběhů.¹⁶⁵

Pohádka vypráví o dvou sestrách, z nichž se starší z nich vydala před úsvitem na louku, aby si umyla tvář v ranní rose, a byla tak ještě krásnější než doposud, ale už nikdy se nevrátila domů. Její mladší sestra se ji rozhodla jít hledat do světa. Rodiče s jejím rozhodnutím z počátku nesouhlasili, ale nakonec jí nebránili a dali jí požehnání. Tatínek jí dal na cestu jednu zlatou minci a maminka jí s sebou zabalila bílý ručník, klubko nití, špendlíky, zlatou jehlu, stříbrný náprstek a ostrý nožík.

Mladší sestra dlouhé dny putovala po světě a marně svou sestru hledala, až jednou jí kdosi pověděl, že na začarovaném vrchu žije zlý čaroděj, který unáší mladé dívky a možná, že je její sestra mezi nimi. Mladší sestra proto zamířila k začarovanému vrchu. Po cestě potkala kotláře tlačícího kárku s nádobím, který si jí postěžoval, že nemá peníze, aby si mohl koupit koně, a tak se musí s kárkou plahočit sám. Mladší sestra vytáhla z kapsy zlaťák a dala ho kotlářovi, aby si koupil koně. Jelikož ona minci stejně nepotřebuje a v její kapse nikomu moc

¹⁶³ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 304.

¹⁶⁴ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 189.

¹⁶⁵ Srov. LEODHASOVÁ, Sorche Nic. *Rybár a prsteň morskej panny*. Bratislava: Mladé letá, 1979. s. 137–138.

užitku nepřinese. Kotlár byl překvapen její dobrotou, protože potkal mnoho lidí a nikdo mu nikdy skutkem nepomohl. Na oplátku jí dal dobrou radu: „Nevěř všemu, co uvidíš a co uslyšíš. Ale radím Ti, vrať se tam, odkud jsi přišla, jinak Tě čaroděj jistojistě začaruje. Ačkoliv vidím, že Ti to asi nerozmluvím.“ Dívka hezky poděkovala za radu a vydala se do kopce směrem k zámku.

V půli cesty potkala otrhaného žebráka, který si díry na oblečení spravoval trny a pokaždé, když je pospravoval, trny se zlomily a chudák musel začít znova. Dívce se žebráka zželelo a vytáhla z kapsy špendlíky od matky a darovala mu je, jelikož jí stejně nebyly k užítku. Překvapený žebrák si špendlíky vzal a pověděl jí: „Mnoho dní jsem tu stál a mnoho lidí jsem potkal a nikdo mi, krom dobrého slova, nic nedal. Jelikož nic nemám, můžu se Ti odvděčit jen dobrou radou: Zlato a stříbro jsou největší zlo. Měla by ses radši vrátit, protože čaroděj je zlý člověk a zakleje Tě. Ale vidím, že Tě stejně asi nepřesvědčím.“ Dívka pěkně poděkovala a vydala se k zámku.

Když se dostala k zámku, směle zabouchala na dveře. Přišel jí otevřít sám čaroděj a ptal se jí, proč přišla. Mladší sestra mu odpověděla: „Slyšela jsem, že jsi unesl moji starší sestru, a jelikož ji mám moc ráda, přišla jsem si pro ni.“ Čaroděj ji pustil do zámku, odvedl ji do pokoje a zavřel za ní dveře. Dívka osaměla. Rozhlédla se po místnosti, ale svou sestru nikde nespatriřila. Najednou se v místnosti objevil kouř a plameny. Dívka se vyděsila, že zámek hoří, a chtěla vyběhnout z místnosti, ale vzpomněla si na kotlářova slova a řekla si, že to jsou nejspíš jen nějaké čarodějovy koušky a nevěšovala si jich. Načež oheň i dým zmizely.

Sedla si do křesla a čekala. Najednou uslyšela nářek a pláč její sestry, který jí volal a už už se chtěla rozběhnout ven z pokoje. Opět si ale vzpomněla na slova kotláře, a aby se nerozběhla za hlasem, vytáhla z ranečku klubko nití a začala si přivazovat zápěstí k opěradlu křesla. Když už měla zápěstí pevně přivázané, po chvíli hlasy utichly a všude bylo opět ticho. Dívka vytáhla nožik a přeřezala nitě, načež se do místnosti vrátil čaroděj a podivil se, že tam stále je. Čaroděj ji odvedl do jiné místnosti, kde se měla setkat se svou sestrou, ale když do místnosti přišli, viděla tam jen sedm bílých soch, které se podobaly její sestře.

„Vyber si sestru a můžeš si ji odvést, kam chceš,“ řekl čaroděj. Dívka si sochy prohlížela, ale nevěděla, která z nich je její sestra, až si vzpomněla na radu žebráka a vytáhla z batůžku stříbrný náprstek. Přiložila ho první soše na prst a náprstek zčernal jako uhel. Takhle ho vyzkoušela všem sochám, až došla k poslední a navlékla jí ho, náprstek najednou zazářil a dívka označila poslední sochu jako svou sestru. Socha ožila ve starší sestru a dívky šťastně odcházely ze zámku. Čaroděj se však velmi rozzlobil a poštvál na ně obrovského vlka. Sestry utíkaly, co jim síly stačily, ale vlku nemohly utéct. Mladší sestra si tentokrát vzpomněla na

slova žebráka a vytáhla z batůžku zlatou jehlu a postavila se vlkovi čelem. Ve chvíli, kdy vlk chňapl po jehle, bylo po něm a zmizel.

Čaroděje to rozhněvalo ještě víc, a tak roztáhl černý plášť a lítal nad nimi jako obrovský netopýr. Tentokrát si mladší sestra nevzpomněla na žádnou radu, ale vytáhla z kapsy nůž, který jí matka starostlivě zabalila, hodila ho po čarodějovi a ten se rozplynul jako dým. Sestry stály překvapeně před zámkem a i ten se začal hřmotně bortit k zemi, jelikož i on byl jen pouhým výtvozem kouzel. Když po zámku zbyl jen oblak, vydaly se sestry šťastně ke svému domovu.

Po cestě potkaly pěkného mládence, který se představil jako žebrák, kterému mladší sestra pomohla. V žebráka ho začaroval zlý čaroděj. Všichni tři se vydali k úpatí hory a vtom uviděli dalšího mládence, který měl zlatou minci od mladší sestry. Nebyl to nikdo jiný než začarovaný kotlář. Všichni čtyři nasedli do kočáru a odjeli společně domů.

Zkrátka se chystala dvojitá svatba. Starší sestra si vzala pěkného mládence, mladší bývalého kotláře a po zbytek života si spolu krásně žili.¹⁶⁶

I ve třetí pohádce nacházíme poměrně zřetelně prvky přechodového rituálu. Odloučení od dosavadního života¹⁶⁷ přichází v podobě odchodu mladší sestry z domu za cílem najít svou milovanou starší sestru. Rodiče dceři na cestu požehnají a dají jí předměty, které jí následně pomohou v řešení krizových situací. Na cestě pomezím potká postupně dva muže, kterým z dobré vůle pomůže. Muži, ačkoliv nemají, co by jí dali na oplátku, darují jí alespoň dobré rady, které jí taktéž pomohou. Pomezí zahrnující zkoušky¹⁶⁸ dívka absolvuje v zámku čaroděje, který zkouší její odvahu prostřednictvím triků s ohněm a dýmem nebo sténáním, které zní jako její sestra. Poslední zkouškou je trik se sochami starší sestry, kterou mladší sestra projde díky náprstku, který dostala od matky. Na útěku pak prokazuje svou odvahu v boji s vlkem a čarodějem samotným. Po cestě zpátky domů sestry potkávají mládence, kteří byli předtím očarováni do žebráka a kotláře, které si pak vezmou za muže. Přijetí do původní společnosti¹⁶⁹ probíhá ve formě návratu domů, kde společně s muži žijí šťastně až do smrti.

Z pohledu Campbellova hrdinského mýtu můžeme odloučení v podobě *volání dobrodružství*¹⁷⁰ v tomto příběhu zaznamenat jako nutnost, kdy se sestra vydává hledat svou

---

¹⁶⁶ Srov. LEODHASOVÁ, Sorche Nic. *Rybář a prsteň mořské panny*. Bratislava: Mladé letá, 1979. s. 40–45.

¹⁶⁷ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 95.

¹⁶⁸ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 96.

¹⁶⁹ Srov. GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. s. 82.

¹⁷⁰ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 59.

ztracenou starší sestru. Princip ochránců, kteří hrdince pomáhají v plnění úkolů a zosobňují laskavou a ochrannou moc osudu¹⁷¹, jsou v tomto příběhu její rodiče, kteří jí darují obyčejné a kouzelné předměty. Iniciací¹⁷² dívka prochází prostřednictvím zkoušek nejprve morálních a poté i fyzických. Morálně pomáhá žebrákovi i kotlářovi, i když ví, že oni jí nemohou dát nic na oplátku. Za své dobro dostává dobré rady a i tyto dvě postavy lze považovat za ochránce. Zlo je v pohádce reprezentováno čarodějem, který používá magii, aby manipuloval s ostatními.¹⁷³ Zlý kouzelník je v této pohádce archetypem starce, ale tentokrát v negativním vzezření.¹⁷⁴ Přes svůj zlý charakter má na dívku pozitivní vliv ve formě růstu. Oheň, který čaroděj používá jako trik na dívku, obecně označuje emoce a vášně¹⁷⁵. V tento moment se může jednat o znázornění strachu a odvahy, které dovedly dívku až na zámek. Nit, kterou dívka využívá, aby se uklidnila, značí spojení s hlubším smyslem nevědomí.¹⁷⁶ S čarodějem souvisí i zvířata, která si mág bere na pomoc, když dívky utíkají. Vlk je považován za démonické zvíře, které má vazbu na čarodějnictví a d'ábla.¹⁷⁷ A stejné spojení provází netopýra, u kterého tuto spojitost podporuje fakt, že je noční zvíře. Noc, jak víme, je propojena s démony a magií.¹⁷⁸ Zmíním zde i nůž, který mladší sestra použila k odstranění nepřítele, který symbolicky věci rozděluje.¹⁷⁹ V tomto případě odděluje dívky od potenciálního nebezpečí. Číslo tři¹⁸⁰ je zde reprezentováno pouze třemi úkoly, které dívka musí splnit, a sice: odolávání trikům ve formě ohně a kouře; nářek, který slyší a myslí si, že je to její sestra a akt s náprstkem. I v tomto případě příběh nese prvky iniciačního rituálu, kdy se z dívky stává žena. A návratem domů¹⁸¹ spolu se sestrou se její proměna uzavírá.

4.4 Shrnutí

Výše uvedené řádky ukazují společné prvky v pohádkách z různých kulturních oblastí. Jako první společný faktor můžeme označit již zmíněné tři kroky přechodového rituálu, které se vyskytují v každém z uvedených příběhů. Zejména zde vidíme spojitost s iniciačními rituály, kterými procházejí mladí lidé. Odpojují se tak od dětství a jdou vstříc dospělosti.

---

¹⁷¹ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 69.

¹⁷² Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 89.

¹⁷³ Srov. PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník, 1. svazek*. Praha: Karolinum, 1996. s. 154.

¹⁷⁴ Srov. JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II: Archetypy a nevědomí*. Brno: Nadační fond Holar, 2018. s. 290.

¹⁷⁵ Srov. FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 2008. s. 158.

¹⁷⁶ Srov. FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 2008. s. 118.

¹⁷⁷ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 324.

¹⁷⁸ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 188.

¹⁷⁹ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 190.

¹⁸⁰ Srov. BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. s. 304.

¹⁸¹ Srov. CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. s. 189.

V příbězích také vidíme hodnoty, které hrdinové vyznačují. První příběh o Živé vodě je založen zejména na morálce, kterou hrdina reprezentuje. Další dva příběhy mají taktéž morální prvky, nicméně se domnívám, že v nich převládá spíše odvaha a samotná akce. Jak už bylo řečeno v textu, pohádky jsou založené na polaritě dobra a zla a uvedené příklady nejsou výjimkou. Jelikož je člověk součástí kultury, je velmi ovlivněn jejím systémem symbolů. Pod vlivem kulturních vzorců udáváme našemu životu řád, směr a cíl. „*A tyto kulturní vzorce nejsou obecné, ale specifické.*“¹⁸² Jedná se o určitý soubor představ o tom, jak by se člověk ve společnosti měl za určitých situací chovat, a prostřednictvím kultury jsou předávány z generace na generaci.¹⁸³ Proto, když se podíváme na uvedené pohádky, můžeme v nich nalézt všeobecně uznávané hodnoty, jako je právě morálka, odvaha nebo láska, které jsou a budou pro lidi ve společnosti důležité.

V předložených příbězích vidíme symbolickou postavu hlavního hrdiny, jež je často charakterizována podřadně jako *třetí syn nebo hlupáček* a má za úkol zbavit držitele vysokých hodností, a sesadit je tak na úroveň běžných lidí a smrtelníků.¹⁸⁴ V našem případě to je nejmladší ze tří králových synů, pastýř nebo mladší sestra.

Dalším společným prvek je role ochránce, pomocníka nebo moudrého rádce. V pohádce o Živé vodě je to skřítek, který princovi pomáhá dobrou radou i předměty. V příběhu o Květinové princezně je to nejstarší z nejstarších poustevníků, který pastýři radí, a v Děvčeti, které si vyšlo před úsvitem na louku je tato role zosobněna rodiči a začarovanými chlapci. Rodiče dceři dávají pomocné předměty, které mají kouzelnou moc, a od chlapců dostává dobrou radu. Hlavní hrdina tak dostává podporu od okolí, nicméně zdolání úkolu je pouze na jeho vlastních skutcích.

Ve všech třech pohádkách můžeme vidět i znázornění symboliky čísla tři a v každé pohádce jsou použity jinou četností. Symbolické předměty se v příbězích taktéž objevují, ale jsou různé a myslím si, že i jejich výklad se může lišit v závislosti na kultuře a náboženství. Všechny tři uvedené pohádky končí svatbou, ať už si bere princezna prince, pastýř princeznu, nebo dívka pěkného chlapce. Tento konec naznačuje, že novomanželé jsou již připraveni na rodinný život. Jelikož všechny společnosti chtějí přežít, a proto je jejich primárním cílem reprodukce, z čehož pramení univerzálnost funkce rodiny a role manželství. Sňatky se uzavírají v každé kultuře, ale jejich provedení je rozdílné.¹⁸⁵ Většina kouzelných pohádek tuto

---

¹⁸² GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 65.

¹⁸³ Srov. GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 65.

¹⁸⁴ Srov. TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. s. 109.

¹⁸⁵ Srov. GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s. 52, 54.

skutečnost potvrzuje a k takovému konci spěje hned od začátku. Pohádky a mýty člověka podvědomě připravují na odloučení od rodičů, které v životě každého člověka dříve nebo později musí přijít.

5 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo prokázat, že se ve struktuře tzv. kouzelných pohádek nacházejí prvky hrdinského mýtu, které korespondují s kroky přechodového rituálu. Prvního dílčího cíle a odpovědi na s ním související výzkumné otázky bylo dosaženo ve druhé kapitole. V této kapitole jsme si ukázali, že se prvky hrdinského mýtu vyskytují v tzv. kouzelných pohádkách. Tyto prvky jsme si popsali ve třetí kapitole na základě teorie hrdinského mýtu Josepha Campbella.

Ve druhé kapitole byl zodpovězen i druhý dílčí cíl, který měl doložit, že jsou kouzelné pohádky charakteristické pravidelně se opakujícím průběhem děje a typickými znaky a symboly. Proto v této kapitole čteme o typickém začátku a konci příběhu, hlavních hrdínech v určitém společenském postavení, polaritě postav nebo roli magických čísel. V poslední části druhé kapitoly byl objasněn i třetí dílčí cíl a výzkumná otázka zaobírající se funkcemi v kouzelných pohádkách podle Vladimira Proppa. Můžeme zde vidět roli těchto funkcí a důležitost jejich řazení a také je díky uvedeným funkcím zřetelně ukázána spojitost mezi pohádkovým a mytickým vyprávěním. Výzkumná práce morfologie pohádek Vladimira Proppa v této práci neslouží jako interpretační rámec, ale je zde představena právě z toho důvodu, aby ukázala, jakým způsobem jsou funkce v příběhu poskládané tak, aby vytvářely smysluplný příběh.

Čtvrtému dílčímu cíli, který měl za úkol představit souvislost mezi mýty a pohádkami, se práce věnuje převážně na začátku třetí kapitoly, kde je představena charakteristika mýtů a krátký pohled do jejich vzniku. K nalezení společných prvků mezi pohádkovým a mytickým vyprávěním jsme dospěli ve třetí kapitole, kde můžeme vidět, jakým vzorcem jsou mýty utvářeny.

Pátý dílčí cíl a výzkumná otázka měly za úkol vytyčit paralelu mezi mytickým vyprávěním a procesem přechodového rituálu. Tento cíl byl dosažen předložením teorie a pozdější aplikací pomocí teorie hrdinského mýtu Josepha Campbella, který spolu s prací Arnolda van Gennepa a Victora Turnera tvoří interpretační rámec této práce. Tím jsme dospěli k závěru, že mytické vyprávění i proces přechodového rituálu zahrnují tři klíčové kroky, které jsou si velmi podobné. V mýtech se jedná o tyto okamžiky: odloučení, iniciaci a návrat. Hlavní hrdina mytického příběhu nebo účastník přechodového rituálu tak procházejí situacemi, které je přesouvají z jednoho společenského statusu do dalšího.

S předchozím dílčím cílem úzce souvisí i šestý dílčí cíl práce, jenž měl charakterizovat přechodový rituál a vyjmenovat jeho fáze. Tento cíl je realizován ve třetí kapitole o mýtech,

kde jsou podrobně popsány všechny tři kroky přechodového rituálu. Jedná se o odloučení, pomezí a přijetí.

Sedmý dílčí cíl měl za úkol vysvětlit bod liminality v procesu přechodového rituálu. Otázka kolem liminality byla taktéž vysvětlena ve třetí kapitole práce a ukazuje, že liminalita je podstatným okamžikem v procesu přechodového rituálu. Ukázali jsme si, že v ní dochází k okamžikům, které člověka psychicky i fyzicky připravují na další období života.

Posledním, osmým dílčím cílem a otázkou bylo doložit důkazy o reálné existenci kouzelných pohádek, které obsahují prvky přechodového rituálu a pocházejí z různých kultur. Tento cíl je obsažen ve čtvrté kapitole a pro jeho znázornění jsem vybrala tři pohádky z různých kultur. Jedná se konkrétně o německou pohádku *O živé vodě*, indickou pohádku *Květinová princezna a pastýř* a skotskou pohádku *O děvčeti, které vyšlo před úsvitem na louku*. Všechny výše uvedené pohádky prvky přechodového rituálu obsahují, a dokládají tak jeho existenci v kouzelných pohádkách.

Práce dokládá paralelu mezi hrdinským mýtem a přechodovým rituálem a zároveň poukazuje na významnou roli přechodových rituálů v životě člověka. V souvislosti s tím poukazuje na významnost prostřední fáze rituálu, kterou Victor Turner označil jako liminalitu a která člověka připravuje na nově získaný status a budoucí místo ve společnosti. Jsem si vědoma omezeností práce, jelikož nelze popsat všechny pohádky všech kultur. Nicméně lze říci, že existuje podobnost v tzv. kouzelných pohádkách napříč kulturami.

6 Bibliografie

- AFANASJEV, Alexandr Nikolajevič. *Baba Jaga a další ruské pohádky*. Praha: Fragment, 2019. ISBN 978-80-253-4456-9.
- BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-284-3.
- BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek - Proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3.
- BETZ, Otto. *Tajemný svět čísel – Mytologie a symbolika*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-546-1.
- BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.
- CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2184-1.
- ČEŇKOVÁ, Jana a kolektiv. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.
- ELIADE, Mircea. *Iniciace, rituály, tajné společnosti Mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-722-6901-1.
- ERBEN, Karel Jaromír. KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. NĚMCOVÁ, Božena. *Zlatá kniha pohádek*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2010. ISBN 978-80-7388-460-4.
- FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-489-2.
- GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1378-1.
- GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-89-3.
- GRIMMOVÉ, Jacob a Wilhelm. *Pohádky bratří Grimmů*. Praha: Dobrovský, 2021. ISBN 978-80277-0255-8.
- CHALOUPKA, Otakar. *PŘÍRUČNÍ SLOVNÍK ČESKÉ LITERATURY od počátků do r. 1945*. Praha: Adonai, 2001. ISBN 80-86500-21-7.
- JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla II: Archetypy a nevědomí*. Brno: Nadační fond Holar, 2018. ISBN 978-80-906731-5-1.
- KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 2005. ISBN 80-7235-272-5.
- KOŠNÁŘ, Julius. *Pán Ježíš v českých pohádkách 2*. Ostrava: Nakladatelství SFINGA, 1992. ISBN 80-900578-3-7.
- LEODHASOVÁ, Sorche Nic. *Rybár a prsteň morskej panny*. Bratislava: Mladé letá, 1979.
- MACHALA, Lubomír (eds.). *PANORAMA ČESKÉ LITERATURY (1) do roku 1989*. Praha: Euromedia Group k.s. – Knižní klub v edici Universum, 2015. ISBN 978-80-242-4818-9.
- MAREK, Jiří. SMĚKAL, Odolen. *Nejkrásnější zahrada - Indické pohádky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1967.
- MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-25-3.
- OLIVA, Karel. *Polsko-český slovník I/A-Ó*. Brno: Centa, 1999. ISBN 80-200-0728-8.
- PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník, 1. svazek*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník, 2. svazek*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-310-5.
- PROPP, Vladimír. *Morfologie pohádky se studií Clauda Lévi-Strausse*. Praha: ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU ČSAV, 1970.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
- SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1967.

- SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2.
- SIROVÁTKA, Oldřich. *Srovnávací studie o české lidové slovesnosti*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1996. ISBN 80-85010-62-3.
- SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-432-8.
- SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-929-1.
- TEUSCHEL, Peter. *Tajemství předků: Transgenerační přenos jako výzva a šance*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1267-6.
- TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-722-6900-3.

7 Internetové zdroje

CAMPBELL, Joseph. *Joseph Campbell and power of myth - the hero* [online]. 1988 [cit. 2022-01-15]. Dostupné z:

<https://billmoyers.com/content/ep-1-joseph-campbell-and-the-power-of-myth-the-hero%E2%80%99s-adventure-audio/>

CAMPBELL, Joseph. *Joseph Campbell and the power of myth - the message of the myth* [online]. 1988 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z:

<https://billmoyers.com/content/ep-2-joseph-campbell-and-the-power-of-myth-the-message-of-the-myth/>

PETERSON, Jordan. *The Death and Resurrection of Christ: A Commentary in Five Parts* [online]. [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=xPIanlF6IwM>

SOUKUP, Martin. *Bolest je dar. S kulturním antropologem Martinem Soukupem o významu utrpení* [online]. [cit. 2021-11-06]. Dostupné z:

<https://wave.rozhlas.cz/bolest-je-dar-s-kulturnim-antropologem-martinem-soukupem-o-vyznamu-utrpeni-8229714>

Přílohy

PŘÍLOHA A

JACOB A WILHELM GRIMMOVÉ

POHÁDKY BRATŘÍ GRIMMŮ

přepis pohádky O ŽIVÉ VODĚ

Byl jednou jeden král, ten se roznemohl a byla to zlá a dlouhá nemoc. Nikdo už nevěřil, že by se ještě mohl vystonat a zůstat naživu. Jeho tři synové to těžce nesli. V tom svém zármutku sešli jednou do zahrady, chodili kolem dokola a plakali. U brány potkali nějakého stařečka; ten se s nimi zastavil a ptal se, co je trápí. Pověděli mu o nemocném otci, že asi už dlouho nebude, protože mu žádný lék nepomáhá. Stařeček je těšil:

„Vím ještě o něčem, co by mu pomohlo: živá voda. Jak se jí napije, v tu chvíli se uzdraví. Jenže je tuze těžké tu vodu najít.“

Nejstarší Králevic řekl:

„Však já ji najdu!“ A hned se rozběhl k nemocnému králi a prosil ho, aby mu dovolil vydat se do světa pro živou vodu, jediný lék, který ho dokáže uzdravit.

„Nedovolím,“ odpověděl král, „to je příliš nebezpečné. To raději umřu.“

Ale syn tak dlouho prosil, až otce uprosil. Přitom ho napadlo: Když tu vodu přinesu, bude mě mít otec nejradši a odkáže mi království.

A tak si dal osedlat koně a vydal se na cestu. Když už nějaký čas jel, zčistajasna před ním stál v cestě trpaslík a zavolal na něho:

„Kam tak naspěch, princí?“

„Po tom ti nic není, skrčku hloupý, hled' si svého,“ odpověděl princ hrdopysně a pobodl koně, div mužíčka neporazil. Ten se rozzlobil a poslal za ním zlé zaklínadlo. Princ se brzy dostal do rokle v horách, a čím dále jel, tím víc se skalní stěny svíraly, až nakonec byla cesta tak úzká, že nemohl už ani koně obrátit, ani seskočit ze sedla, a tak tam seděl jako uvězněný.

Nemocný král na něho čekal a čekal, ale princ pořád nikde.

Konečně řekl druhý syn:

„Tatínku, pusťte do světa mne, já vám živou vodu přinesu.“

A taky ho napadlo: Jestli bratr zahynul, království bude moje.

Král ho nejdřív taky nechtěl pustit, bál se o něho, ale nakonec přece povolil.

Princ vsedl na koně a pustil se stejnou cestou jako předtím jeho bratr. Také jemu vstoupil do cesty trpaslík, zastavil ho a zeptal se:

„Kam tak naspěch, princí?“

„Do toho ti nic není, skrčku skrčená,“ řekl princ a ujížděl dál, ani se neohlédl. Trpaslík i za ním poslal zlé kouzlo a princ uvázl v horské rokli stejně jako jeho bratr a také nemohl dopředu ani dozadu.

Když se ani druhý syn nevracel, nabídl se nejmladší, že se on vypraví pro živou vodu. Král o tom nechtěl ani slyšet, nechtěl přijít ještě o posledního syna. Ale princ pořád prosil a sliboval, že se poohlédne i po svých bratrech, kdyby jim snad ještě mohl pomoci, až ho král přece jenom pustil.

Králevic honem ujížděl, aby si to otec ještě nerozmyslil. Když mu potom zastoupil cestu trpaslík a zeptal se ho:

„Kam tak naspěch, princí?“ on hned zastavil a odpověděl mu:

„Hledám živou vodu, otce mám na smrt nemocného.

„A víš aspoň, kde ji máš hledat?“

„To ještě nevím,“ řekl králevic, „ale však já se doptám. Musím jí přinést stůj co stůj, nebo mi otec umře.“

„Ty přece odpovídáš, jak se sluší a patří, ne jako ti dva starší hrdopýškové,“ řekl trpaslík. „Proto ti také poradím a pomohu, aby ses dostal do zakletého zámku, kde je studna živé vody. Tu máš dva bochánky chleba, schovej si je, ale tenhle železný prut poneseš v ruce, bude ti na rozcestí ukazovat, kudy máš jet. Tak tě nakonec dovede až k železné bráně zakletého zámku. Na bránu tím prutem třikrát udeříš, brána se rozlétne a vejdeš na nádvoří. Tam leží dva lvi, budou se na tebe sápat. Jak zařvou, hodíš každému do tlamy jeden bochánek a oni tě propustí. Ale ze studny na nádvoří nenabírej, v té je spavá voda. voda spánku, a ne voda života. V zámku projdeš velkou síní a dostaneš se do zahrady ke studni, z té prýští živá voda. Nikde se nezdržuj, naber živé vody a pospíchej, abys byl zas venku, než začne odbíjet dvanáct, nebo se brána zavře a ty zůstaneš spát s ostatními v té velké síni.“

Králevic mu za všechno poděkoval, schoval chleby, vzal železný prut a jel dál. Když dojel k zámku, uvázal koně před železnou bránou a potom bylo všechno tak, jak mu trpaslík pověděl.

Po třetím úderu se brána s třeskotem rozletěla, lvi se probudili, ale jak zařvali, princ jim hodil do těch rozevřených tlam po bochánek, tím je utišil a mohl do zámku. Vstoupil do veliké klenuté síně, tam seděli okolo kulatého stolu princové i prostí mládenci a spali. Uprostřed stolu ležel bochník chleba.

„Kdo spí, ten chleba nepotřebuje, a mně může být dobrý,“ řekl si králevic a dal si ho do torby. Jak procházel síní k protějším dveřím, něco se na stěně pohnulo a on uviděl, že se tam rozhoupal zavěšený meč.

„Když se mi sám nabízíš, tak jen pojď,“ řekl a také si ho vzal.

Za prahem už bylo vidět do zahrady, ale princ to nedalo, chtěl se podívat, kdo v tom zámku bydlí, a pustil se po schodech nahoru.

Nahlédl do první komnaty, tam nikdo, jen podél stěn samé truhly plné zlata, perel, drahokamů. Nahlédl do druhé komnaty, tam spalo na sedadlech dvanáct krásných panen. Nahlédl do třetí, tam stálo lůžko se zlatými sloupky, zastřené blankytnou oponou. Přistoupil, odhrnul záclonu a před ním ležela na hedvábných poduškách spící princezna. Byla tak krásná, až se mu tajil dech, jenže bledá jako z vosku. Hovořil k ní, chtěl ji probudit, ani se nepohnula. Přiklekl k hlavám lůžka, chtěl se dívat dál, ale jak vdech vůni princezniných vlasů, klesl hlavou na podušku a usnul.

Probudil se, když na věži odbíjely hodiny, a polekal se: nevěděl, bylo-li to půl dvanácté nebo už tři čtvrtě. Kvapně políbil princeznu na rozloučenou a spěchal ke dveřím. V tom se za ním ozvalo:

„Neodcházej!“

Obrátil se a hle, princezna stojí uprostřed komnaty, růžová jako květ, a usmívá se na něho.

„Tys mě vysvobodil, za to budeš pánem mého království i mým, chceš-li mě za ženu.“

„Žádnou jinou na světě!“ zvolal králevic a hned jí pověděl, proč sem přišel, že teď musí domů k otci, ale brzy se zas vrátím.

„Musíš-li odejít, vrať se do roka a do dne, potom bude svatba.“ odpověděla princezna.

„Do té doby však o mně nikomu nevyprávěj, nebo mžikem zapomeneš na mou tvář a já na tu tvoji a nepoznám tě. Pak by se mohlo stát, že bych podala ruku nesprávnému ženichovi, kdyby se vydával za tebe.“ Sotva jí to králevic slíbil, už ho sama pobízele ke spěchu, že dochází dvanáctá, a ukázala mu cestu ke studni v zahradě.

Králevic tam nabral do lahvice živé vody, prošel zas tou klenutou síní a už běžel přes nádvoří. Právě když procházel bránou, začalo odbíjet dvanáct a brána se tak prudce zavřela, že mu uskřípla kousek paty. Ale z toho si nic nedělal, byl rád, že nese živou vodu, a lahvici dobře uvázal vzadu na sedlo.

Jak sedal na koně, ukáplo mu z ní na patu a ta se hned zahojila. Tak měl důkaz, že je voda opravdu divotvorná, a vesele se rozjel k domovu.

V té radosti se ani po noclehu neohlížel a večer ho překvapil v lese. A tak si ukrojil ze svého bochníku, zapil ze studánky a přenocoval v suché jeskyni. Ráno se podivil: bochník mu přes noc dorostl, byl zase celý. Posnídal z něho a ujížděl dál. Najednou uslyšel z lesa volání:

„Neseš, princi, neseš?“ a už zas před ním stál trpaslík.

„Nesu,“ odpověděl králevic, „a ještě něco nádavkem.“ Ukázala trpaslíkovi meč, který se mu sám nabídl, a také bochník.

„To máš dvě velké vzácnosti,“ řekl trpaslík. „Tohle je chléb Samorost, z kterého neubývá, vždycky ti doroste, když ho nesíš do poslední patky. A tohle je meč Samoseč, s tím můžeš porazit celé vojsko, seká sám. Užívej ho jen k dobrému.“

Králevic si vzpomněl, co sliboval otci a povídá:

„Kdyby mně tak pomohl vysekat mé bratry! Vyjeli pro živou vodu přede mnou a nevrátili se. Snad někde upadli do zajetí.“

„Tvé bratry žádný meč vysekat nemůže,“ odpověděl trpaslík. „Sám jsem je zaklel, hrdopýšky, aby uvázli v horské rokli.“

Ale králevic se nechtěl vrátit bez bratrů, přimlouval se za ně, až trpaslík řekl:

„Budiž, já ti je propustím,“ a poslal za nimi dobré kouzlo, aby se skály okolo nich zase rozestoupily. Nakonec mu ještě ukázal, kudy má jet, aby se s bratry sešel, ale varoval ho:

„Měj se před nimi na pozoru, budou ti závidět, mají zlé srdce.“

Když králevic projel skalní cestou a v zeleném údolí potkal oba bratry, radostně se s nimi přivítal a řekl:

„Už nemusíte hledat živou vodu, nesu jí plnou láhev, pojedem domů.“ Vyprávěl jim, jak pro ni musil do zakletého zámku, a ukázal jim i chleba Samorost a meč Samoseč.

Bratři se divili, chválili ho, ale chvála jim nešla od srdce, mrzelo je, že sami nic nedokázali a vracejí se s prázdnými rukama. Nejstarší řekl jakoby žertem:

„Když ti štěstí tolik přeje, měl bys toho využít. Svěř nám živou vodu, my ji otci doneseme a ty zatím ještě můžeš vysvobodit nějakou zakletou princeznu.“

„Už jsem ji vysvobodil,“ odpověděl nejmladší, „jsme spolu zaslíbeni.“

„A pročpak jsi nevěstu nevzal hned s sebou? To je tak ošklivá?“ dobíral si ho druhý.

„Je krásná jako z růže květ,“ zvolal králevic, „do roka a do dne se k ní vrátím a dostanu s ní celé velké království.“

„Jen si nevymýšlej,“ smáli se mu, „tohle už ti stejně nikdo neuvěří.“

Králevice pohněvalo, že ho mají za lháře, a tak jim pověděl i o princezně všechno. Při posledním slově však zbledl leknutím: najednou neznal už ani barvu jejich očí, na její tvář se vůbec nepamatoval! Teď bylo pozdě litovat, že nemlčel. Princezna v tu chvíli jistě také

zapomněla a po roce ho nepozná. Oba starší se z toho tajně radovali, ale nejmladší nakonec pohodil hlavou a pobodl koně, že mu bratři sotva stačili.

Tak spolu jeli a jeli, a když cesta stoupala z údolí do hor, těšili se, že na druhé straně bude už jejich království. Ale místo domů přijeli do zpustošené cizí země. Přehnala se přes ní válka, nepřátelské vojsko pobralo všechny zásoby i dobytek a lidé tam mřeli hladem. Králevic všem na potkání krájel ze svého bochníku a tak dojel až na královský zámek, kde měli stejnou bídu. Když král viděl, jakou moc má chléb Samorost, byl by ho rád koupil, jenže králevic řekl:

„Nekoupil jsem, neprodávám, ale nechám vám ho tady. Až si pomůžete ke svému chlebu, můžete mi ten můj vrátit.“

Král mu to rád slíbil a bratři pospíchali dál. Jen oběma starším nebylo vhod, že bratr dal takovou vzácnost z ruky.

V sousedním království nebylo o mnoho lépe. Válka tam dosud zuřila, nepřátelé právě oblehli hlavní město a král už neměl žádné posily. Králevic se boji nevyhnul. Vyslal proti obléhatelům svůj meč Samoseč a ten sekal a bodal, dokud celé vojsko neporubal nebo nezahnal na útěk.

Domácí lidé děkovali mladému osvoboditeli, zavedli ho ke králi a ten mu nabízel všechny své poklady, ale králevic odpověděl:

„Nemohu nic přijmout, pane králi, byla to jen pomoc ve spravedlivém boji. Až bude ohrožen někdo jiný, pomůžes zase ty jemu.“

Bratrům se to zase nelíbilo, byli by rádi dary přijali, ale když meč nebyl jejich, musili mlčet. A tak se všichni tři s králem rozloučili a ujížděli dál.

Hlubokými lesy se konečně dostali do krásné země, kde vládl pokoj a mír. Přesto byli v hlavním městě všichni lidé smutni. Jejich mladý král si včera vyjel na lov a z lesa ho přinesli na nosítkách, smrtelně potřhaného kančími kly. Druhou noc prý už nepřechká.

Když to králevic uslyšel, hned zamířil s bratry na zámek, dal se uvést k raněnému, pokopal jeho rány živou vodou a ty se mžikem zahojily. Král se probral z mrákot a byl zdrav jako dřív. Radostí objímal neznámého divotvorce a králova mladičká sestra mu chtěla ruce líbat. Oba mu vroucně děkovali, ale králevic díky odmítal a řekl:

„Nesu živou vodu pro nemocného otce, který je stár. Jak by z ní nedal umírajícímu, který je mlád?“

Oba starší bratři mezi sebou zase reptali, že bratr lehkomyšlně rozdává živou vodu, ale když jim král u večeře prokazoval stejnou čest jako jemu, neříkali už nic. Princezna však měla oči jen pro nejmladšího.

Ráno před odjezdem si král vzal nejmladšího králevice stranou a řekl mu:

„Tys mi vrátil život, bratře, rád bych ti dal, co mám nejdražšího: chceš za manželku mou sestřičku?“

Králevic poděkoval za tu čest, litoval, že ji pro sebe už přijmout nemůže, a hned se o princeznu ucházel pro jednoho ze svých bratrů. Ale král zavrtěl hlavou:

„To nežádej. Jinak ti zůstanu ve všem věrně k službám.“

Rozloučili se a tři králevici se znovu vydali na cestu. Oba starší se však ještě na zámku doslechli, že mladý král chce dát nejmladšímu svou sestru, a zanevřeli na bratra ještě víc.

Na hranicích svého království musili přenocovat v lese a střídali se na stráži. Když nejmladší k ránu tvrdě spal, umlouvali se oba závistníci proti němu:

„On přinese živou vodu, a my nic. Otec mu za to dá království, a nám nic. To se nesmí stát! My jsme starší, máme na trůn lepší právo.“

Nakonec udělali, k čemu se chystali už dávno: živou vodu přelili do své láhve, bratrovu lahvičku naplnili hořkou vodou z bahnitě tůně a také meč Samoseč mu vyměnili za jiný, aby mu nic kouzelného nezůstalo.

Když dojeli domů, rozběhl se nejmladší rovnou k nemocnému králi, ohlásil mu, že nese živou vodu, a podal mu svou lahvičku. Ale sotva se král napil, ještě se mu přitížilo.

Jak nad tím bědoval, vstoupili starší dva synové, obvinili bratra, že chtěl otci uškodit, a hned krále utěšovali, že oni přinášejí pravou živou vodu, která ho zachrání. Dali mu napít ze své lahve a hle: sotva král spolkl doušek živé vody, nic už ho nebolelo, síla se mu vracela. Napil se znovu, pak ještě jednou a rázem vstal z lože zcela zdrav a omládlý.

Chválil oba syny, že ho nezklamali, vyptával se jich a oni se vychloubali bratrovými činy, jako by je vykonali sami. Otec poručil vystrojit hody na oslavu jejich návratu i svého uzdravení a potom se ohlížel po nejmladším. Ale ten už v komnatě nebyl a nikdo v zámku o něm nevěděl.

„Nejlepší důkaz, že ti ukládal o život, otče,“ řekl nejstarší syn, „jen viník utíká, aby ušel trestu.“

Král tomu uvěřil a nikdo před ním už nesměl o nejmladším synovi promluvit. Králevic zatím ujížděl lesem a lítostí div neplakal, že otec věří proradným bratrům, kteří ho takhle obelstili. Smutně skláněl hlavu, nevěděl, kam se obrátit. K večeru z lesa uslyšel známý hlas:

„Jedeš, princi, jedeš?“ a trpaslík stál před ním.

„Jedu, ale nazdařbůh,“ odpověděl králevic a seskočil z koně. „Doma se už nesmím ukázat.“

„Pojď za mnou,“ přikázal mužíček a zavedl ho až k svému příbytku pod skalami. Tam nechali koně pást na paloučku a vešli do hluboké sluje, v níž hořel oheň.

„U mne jsi v bezpečí,“ řekl trpaslík, podal hostu večeři, a když dojedli vybědl ho: „Teď mi pověz co tě vyhnalo z domu.“

„Živá voda,“ povzdechl mládenec a vyprávěl mu své příhody.

„Neříkal jsem ti, aby ses před bratry měl na pozoru? Ale ty ses jim se vším svěřil a teď to máš,“ zlobil se mužíček. „O všechno tě připravili. Ukaž svůj meč!“ Vytáhl mu ho z pochvy - Samoseč to nebyl. „Vidíš, jak jsi lehkověrný! Tys nasazoval život a jiní sklízají odměnu.“

Králevic se zamyslel a řekl:

„Pro odměnu jsem živou vodu nehledal, hlavní je, že mi uzdravila otce. Až pravda vyjde najevo, otec mě sám bude volat domů. Zatím pojedu do světa, však já se neztratím.“

Trpaslík spokojeně přikývl, že králevic obstál i v této zkoušce, a druhého dne se rozloučili.

Starý král jezdil se svými syny dnes sem, hned tam, přehlížel své království, lovil ve svých lesích, a přece ho nic netěšilo, když si vzpomněl na třetího syna, o kterém se nikdo neodvážil promluvit.

Jednou však přijeli na zámek cizí zbrojnoši a přivezli plný vůz drahocenných darů pro nejmladšího králevice. Když se král zeptal, kdo je posílá a proč, odpověděl hejtman, že princ sám dobře ví, z které země vyhnal svým mečem nepřátelské vojsko a který král se mu chce odvděčit. Než se král vzpamatoval z údivu, byli cizinci pryč.

„To je mýlka,“ ozval se nejstarší syn, „meč Samoseč mám já.“ Ale král dal ty poklady odnést do královské klenotnice a už o tom nemluvil. V duchu si však říkal: „Snad se můj nejmladší přece ničím neprovinil.“

Za nějaký čas se objevil jiný vůz s ozbrojeným průvodem, ten přivázel nejmladšímu králevici ve zlaté schránce jeho chleba Samorost a k němu darem truhlici plnou drahého kamení a perel. Hejtman zase hlásil, že princ sám dobře ví, kterou zemi zachránil od hladu svým chlebem a který král se mu chce odvděčit. A ni tento průvod se nedal zdržet a rychle odjel.

„To je mýlka,“ řekl druhý syn, „chleba Samorost je můj,“ a uklidil si ho. Král dal truhlu s drahokamy odnést do klenotnice, ale synům začal nedůvěřovat. Vyčítal si: „Proč jsem nejmladšího ani nevyslechl?“

Po čase přijel posel od mladého krále, kterému živá voda zhojila smrtelné rány. Král žádal nejmladšího králevice za svědka na svou svatbu a zároveň mu posílal diamantový šperk pro jeho vlastní nevěstu. Král přijal šperk i pozvání za syna a slíbil, že půjde panu sousedovi

za svědka on sám, jestli se nejmladší syn včas nevrátí. Hned přikazoval služebníkům, co mají přichystat, a sám vybíral svatební dary.

Oba synové se polekali, co s nimi bude, až se tam otec soví pravdu o živé vodě, a uradili se, že jeden z nich musí získat aspoň bratrovu nevěstu a její království. Stanovený čas už pomalu docházel, a tak jeden vzal meč Samoseč, druhý chleba Samorost a vydali se na cestu k zámku, z kterého ty vzácnosti pocházely.

Princezna zatím dala upravit silnici, která vedla k zámku, a před branou ji dala potáhnout leštěným zlatem, že se svítila jako sluncový koberec. S trážcům v bráně přikázala, aby dobře hlídali, že očekává ženicha, který ji vysvobodil:

„Kdo se zlatu vyhne a pojede vedle cesty, to nebude ten pravý, toho odbud’te. Ale který se pustí rovnou po zlaté cestě, to bude ten pravý, toho vpustíte.“ Podle tváře teď svého králevice poznat nemohla, musila ho tedy poznat podle povahy.

Oba bratři se cestou dohodli, že nejdříve zkusí u princezny štěstí ten starší. Když přijel ke zlaté silnici, povídal si: „Věčná škoda jezdit po leštěném zlatě, podkovy by ho poďubaly.“ Odbočil napravo a jel vedle po pěšině. U brány ukázal meč Samoseč a hlásil se jako vysvoboditel. Ale strážní mu meč vzali, dlouho prý už v zámku chyběl, a nápadníka poslali pryč, že není ten pravý.

Druhého dne přijel ke zlaté silnici mladší bratr. Když na ni kůň už jednou nohou stoupl, jezdec se zarazil: „Věčná škoda po ní jezdit, ještě by kůň mohl zlatou slupku roznést na kopytech.“ Strhl koně nalevo a jel vedle po pěšině. U brány ukázal chleba Samorost a hlásil se jako vysvoboditel. Ale strážní mu bochník vzali, dlouho prý už v zámku chyběl, a nápadníka odbyli, že není ten pravý.

Nejmladší králevic se ve světě omeškal, dojížděl k zámku své znejmilejší teprve v poslední den, a ještě se bál, že ho nepozná. Nenesl jí nic než růži za kloboukem. Ale když mu zasvítla do očí zlatá silnice, zavýskl si: „Princezna mě čeká, dala mi na uvítanou prostřít zlatý koberec!“ a hnal koně prostředkem zlaté cesty rovnou k bráně. Našel ji dokořán, projel na nádvoří, tam už ho zdravily fanfáry trubačů a princezna s celou jízdni družinou vyšla uvítat svého ženicha a příštího pána království. Když vcházeli do zámku klenutou síní, i meč Samoseč se tam na uvítanou rozhoupal, ale králevic ho dnes nechal viset na stěně.

K svatbě bylo už všechno připraveno, musili jen počkat, až se sjedou hosté. Nejdříve poslali pro ženichova otce. Ten už věděl, že na jeho nejmladšího může být jen hrdý, a teď se upřímně radoval, jakou dostane krásnou a moudrou nevěstu. Pozvali také tři krále, kterým králevic pomohl, a všichni navzájem si tam slíbili věrné přátelství. Jen oba starší bratři se

neukázali ani při svatebních radovánkách, ani později v otcově království. A nikomu ke štěstí nechyběli.

PŘÍLOHA B

JIŘÍ MAREK, ODOLEN SMÉKAL

NEJKRÁSNEJŠÍ ZAHRADA - INDICKÉ POHÁDKY

přepis pohádky KVĚTINOVÁ PRINCEZNA A PASTÝŘ

V daleké zemi vládl jednou jeden král a ten měl krásnou dceru. Říkali jí Phulámdé, což znamená Květinová princezna. Zpráva o jejím půvabu se šířila přes hory a doly, ale král ji nikomu nechtěl dát za ženu. Kdo přece jenom přijel na námluvy, byl pozván, aby princeznu navštívil v její komnatě. Ta komnata byla ve velké kamenné věži, plné hadů a škorpiónů, kteří každého, kdo sem vstoupil uštkli. Princezna se trápila, ale co platno, taková byla vůle jejího otce.

O její kráse se dozvěděl také docela obyčejný pastýř a myšlenka na krásnou Květinovou princeznu ho neopouštěla ve dne ani v noci. I když jsem jenom prostý pastýř a ona dcera urozená, přece by se musela stát mou ženou, kdybych přemohl všechna nebezpečí, myslil si - a nakonec se vydal na cestu, aby se o to pokusil.

Při svém putování přišel k chýši jednoho poustevníka. Zatímco svatý muž rozjímal, pastýř vyčistil jeho chaloupku a nanosil dost dřeva i vody. Poustevník otevřel oči a ptal se ho, co si přeje.

„Prosím tě, otče, o radu. Slyšel jsem o krásné princezně Phulámdé a chtěl bych jí získat za ženu. Co mám dělat?“

Poustevník pokrčil rameny, neboť nevěděl, ale poradil mladíkovi, aby putoval dál, na pokraji hor že bydlí starší a moudřejší poustevník.

Pastýř poslechl a skutečně našel jiného poustevníka, ale ani u něho neměl štěstí. Ani ten nevěděl, jak by mohl pastýř dosáhnout ruky princezniny. Poradil mu však, aby šel dál, uprostřed hor že žije nejmoudřejší a nejstarší ze všech poustevníků.

Když pastýř proputoval mnoho dní a nocí, našel třetího poustevníka. I jemu rád posloužil, a když se ho svatý muž zeptal, co si přeje, vyprávěl mu o princezně.

„O té jsem slyšel,“ řekl poustevník a pohladil si dlouhý vous. „Získat ji není snadné, ale není to taky věc nemožná. Dej dobrý pozor: jakmile vstoupíš do věže, kde král svou dceru drží, udeříš do gongu. Na to znamení odevšad vylezou hadi, štíři a škorpióni, aby tě uštkli svým jedem. Ty si vezmi s sebou jemně tkanou hustou síť a rozprostři ji tak, aby k tobě havěť nemohla. Nech ji, ať se v síti zamotá, a pak už projdeš do princezniny komnaty.“

Mladý pastýř poděkoval za tu zprávu a vydal se na další pouť. Byl už večer, když dorazil ke královskému sídlu a ke kamenné věži, odkud vyhlížela krásná Phulámdé. Sotva ji spatřil, pocítil ve svém srdci takovou lásku, že vůbec nemyslel na nebezpečí, jež ho čeká. Také princezna viděla hezkého mladého muže a ze srdce mu přála, aby zvítězil.

Pastýř vstoupil do věže, rozezněl gong a ve chvíli, kdy odevšad vylezli hadi, štíři a škorpióni, rozestřel kolem sebe síť. Havěť se do ní zamotala, nebylo pak nic těžkého síť sbalit a mít je všechny v jedné hromadě. Pobíjí je holí a šel dál. S jakou radostí mu princezna otevřela dveře své komnaty, s jakou radostí ji vzal pastýř za ruku a vedl z jejího vězení!

Král, který taky slyšel gong, se těšil, že najde na zemi jako vždy mrtvého nápadníka, ale užasl: nápadník byl živý, mrtvi byli naopak hadi a štíři a princezna jenom štěstím zářila.

Co dělat, musel tedy svou dceru dát tomu člověku za ženu. Dokud bydlil zeť u něho, král byl celkem spokojen, ale když jednoho dne oznámil, že se i s mladou ženou vrátí domů, protože jeho matka by bez něho uschla žalem, král se rozhněval. Neřekl nic, ale v duši strojil lest.

Vypravil rychlého sokola k známému čaroději a pod křídlo mu přivázal zprávu, že zítra pojedou lesem mladý muž s jeho dcerou. Král si přeje, aby mu kouzelník dceru vzal a poslal ji zpátky.

Když dorazil mladý pár do lesa, čaroděj jim vyšel vstříc, a protože viděl, že mladého pastýře nepřemůže, začal ho přemlouvát, že cesta je zlá a že by bylo nesprávné vystavovat princeznu nebezpečí.

Pastýř se tvářil, že všemu tomu věří, a přikyvoval.

„Nechal bych ji u tebe, dobrý muži,“ řekl, „ale dobyl jsem ji v těžkém boji s hady a škorpióny. Musíš mi za ni něco dát.“

Čaroděj se zasmál, že prý o to nemusí mít obavy, a hned přinesl mnoho peněz.

Pastýř však zavrtěl hlavou: „Za peníze princeznu nedám!“

Tu mu čaroděj nabídl silný obušek: „Tohle je zázračná věc. Když mu poručíš, bude tlouci každého, koho mu ukážeš. Dám ti jej a ty mi tu necháš princeznu.“

Pastýř si opatrně obušek prohlédl a pak souhlasil. Když se ráno chystal na cestu, zeptal se obušku: „Budeš mne poslouchat?“

„Samozřejmě,“ řekl obušek, „vždyť jsi teď můj pán.“

„Tak dobrá, příteli, do práce! A začni tlouci čaroděje, svého bývalého pána!“

Obušek vyletěl a hned začal bušit do čaroděje, až ztrácel dech.

„Ouvej, ouvej, co tě to napadlo... Přestaň, povídám, přestaň!“

Ale obušek nepřestal. Když už čaroděj celý zbitý ležel na zemi a neměl v těle kostičku zdravou, pastýř zavelel: „Dost, obušku! Ke mně!“

Zastrčil obušek za pás a řekl kouzelníkovi: „Kdyby ses ještě jednou pokusil vzít mně Phulámdé, nechám tě utlouci k smrti!“

A vyšvihl se na koně, vyzdvihl k sobě svou mladou ženu a jeli dál.

Král dostal zprávu, že se jeho lest nepovedla, a vypravil druhého sokola k jinému kouzelníkovi, aby pastýře zadržel a dívku mu vzal.

To se dobře řekne, ale huň udělá! Pastýř princeznu nechtěl, protože prý mnoho pro ni zkusil. Ledaže by dostal nějakou zvláštní odměnu.

Kouzelník mu hned nabízel drahocenné šperky, ale mladík je nepřijal.

„Největší poklad je moje princezna. Nemáš-li něco jiného, odjedu.“

„Mám něco jiného a dám ti to. Hle, tenhle provaz je kouzelný. Když mu poručíš, sváže každého tvého nepřítele.“

Pastýř řekl, že takový provaz by se mu hodil, a ráno, když se měl už s princeznou rozloučit, vzal provaz a křikl: „Svaž svého bývalého pána!“

A provaz tak učinil. Pak poručil pastýř obušku, aby starého čarodějníka pořádně vyplatil.

Křik se rozléhal po celém kraji, ale nic to nebylo platné. Dostal takový díl, že sotva dechu popadal, a byl rád, když ten hrozný člověk nakonec i se svou krasotinkou odjel.

Oba mladí lidé konečně dorazili do rodné pastýřovy vsi. To bylo divení nad krásou jeho ženy, to bylo vyprávění. Po celé zemi se šířila o tom zpráva a lidé přicházeli z daleka, aby se podívovali princeznině kráse a pastýřově statečnosti.

Dozvěděl se o tom také král té země a pomyslel si, že je nespravedlivé, aby nějaký venkovan měl za ženu Phulámdé, zatímco jeho královský syn nemá ještě nevěstu. I poslal svého dvořana, aby pastýři princeznu odvedl.

Dvořan se vrátil s nepořízenou. Nejenže pastýř zpupně odmítl, ale celá vesnice se postavila za něho a on, králův vyslanec, byl rád, když zdrav odtamtud vyvázl. Král se rozzlobil, sebral vojsko a táhl proti odbojné vesnici.

Lidé se náramně ulekli a všem bylo úzko. Vyhnat dvořana, to nebylo nic těžkého, ale co s královským vojskem a co se samotným králem? Starostlivě se sešli u pastýřova domku a čekali co udělá.

„Nebojte se, však já si už poradím,“ řekl pastýř. Objal svou princeznu, sedl na koně a vyjel vojsku vstříc.

Už viděl, jak se za vesnicí šikují řady, už blýskala zbroj a dupot koní rozechvíval zem.

Tu vytáhl pastýř kouzelný provaz a poručil: „Spoutej mé nepřátele!“

A vytáhl obušek: „Bij každého, na koho padneš!“

Nastal hrozný zmatek. Vojáci padali na zem, jezdci klesali s koní, všichni svázáni provazem, a obušek jim tancoval po zádech i po hlavách, jen to břinkalo! Nakonec celé vojsko uteklo. Marně je král zapřísahal, aby mu nedělali hanbu, marně je proklínal. Vojáci zahodili kopí i meče a brali nohy na ramena, pronásledováni hrozným obuškem.

Tu vjel na bitevní pole pastýř a zavolal na krále: „Hej, králi, přijel ses se mnou utkat. Nuže, jsem připraven! Teď jsme sami dva, budeme tedy spolu bojovat o krásnou Phulámdé.“

Co mohl král dělat? Vytasil meč a chystal se k boji. Ale pastýř byl mladší a silnější, brzy ležel král na zemi a prosil o milost.

Dostal ji a pastýř dostal půlku království. Vládl v něm s Květinovou princeznou moudře a spravedlivě, nikdy předtím ani potom takový král nevládl.

PŘÍLOHA C

SORCHE NIC LEODHASOVÁ

RYBÁR A PRSTENĚ MORSKEJ PANNY - ŠKOTSKÉ LUDOVÉ ROZPŘÁVKY

přepis pohádky O dievčati, ktoré si vyšlo pred úsvitom na lúku

Vyšlo si raz dievča pre úsvitom na lúku, aby si umylo tvár v rannej rose, lebo chcelo byť ešte krajšie. No viac sa domov nevrátilo.

Otec ju hľadal, mať si skoro oči vyplakala, no ani otcovo hľadanie ani matkin plač ju domov neprivedli.

Stratené dievča malo i mladšiu sestru a tá hneď, že pôjde do šireho sveta, a keby ho mala prejsť hoci celý, sestru nájde, bez nej sa domov nevráti.

Otec sa s ňou rozlúčil, dal jej na cestu požehnanie a zažalal jej, aby jej kroky viedla šťastena. K tomu pridal zlatku.

Mať jej prichystala pekny biely ručník a zakrútila doň kľbko nití, špendlíky, zlatú ihlu, strieborný náprstok a ostrý nožík. A tiež ju na cestu požehnala

Mladšia sestra putovala po širom svete veľa dlhých dní. Na tejto vandrovke jej ktosi povedal, že na začarovanom vrchu žije zlý čarodejník, ktorý vraj unáša mladé dievčatá, a že možno, ukradol aj jej staršiu sestru.

Keď už mladšia sestra vedela, kam má ísť, nepotulovala sa viac kadetade, ale zamierila rovno k začarovanému vrchu.

Napokon se ta dostala, no naozajstné trápenie se ešte len začínalo, lebo cesta bola kamnistá a pre ňu veľmi strmá. Mladšia sestra si teda sadla na kameň na úpätí, že si trochu oddýchne.

Ako tak oddychovala, šiel tadiaľ kotlár. Sám bol zapriahnutý do káry vrchovato naloženej hrncami, kotlíkmi, panvicami a rajnicami. Kára drkotala po kamenistej ceste a riady sa natriasali a hrmotali. Keď kotlár zbadal dievča, zastal a pozdravil ho.

„Veru, veru,“ prihovorilo sa dievča, „človek musí dakedy robiť ako kôň.“

„Tak, tak,“ prisvedčil kotlár, „no bedár si nemôže vyberať. Nemám si za čo kúpiť koňa, a tak sa sám lopotím s nákladom.“

„Na, vezmi si zlatku, čo mi dal otec na cestu,“ povedala mladšia sestra.

„Nepotrebovala som ju dosiaľ a v mojom vrecku nikomu veľa úžitku neprinesie. Nechaj si ju a nech aspoň tebe v dobrom posluži. Kúp si koňa.“

Kotlár si zlatku vzal a pozrel na mladšiu sestru.

„Už dlhý čas ťahám tento náklad a stretol som veľa ľudí, ale nikto mi okrem dobrého slova viac neprekázal. Ak chceš ísť hore do čarodejníkovho zámku, dám ti niekoľko dobrých rad na cestu: Never všetkému, čo uvidíš a čo počuješ. Ale radím ti: Radšej sa vráť ta, odkiaľ si prišla, lebo čarodejník zo zámku na vrchole hory ťa naisto začaruje. No vidím, že ťa od tvojho úmyslu neodhovorím.“

„Pravdu si povedal, no za radu ti pekne ďakujem,“ povedala dievča.

Kotlár obrátil káru aj s nákladom a schádzal do údolia, zatiaľ čo mladšia sestra začala vystupovať na vrchol hory.

Keď bola v polovici cesty, stretla otrhaného žobráka. Stál pri ceste, šaty mal iba samé zdrapy a záplaty. Pichliacmi si spínal diery, no sotva ich pospínal, pichliače sa zlomili a chudák musel začať odznova.

„Úmorná robota plátať diery trňmi! Ale počkaj, dám ti špendlíky, čo mi dala matka na cestu. Mne sú nanič. Nikomu neprinesli úžitok, iba čo ležia v mojom batôžku. Vezmi si ich a pospínaj si diery.“

Otrhaný žobrák vzal špendlíky, pozrel na mladšiu sestru a povedal:

„Mnoho dlhých dní som tu stál a veľa ľudí prešlo okolo mňa, no nikto mi okrem dobrého slova nič nedal. Môžem sa ti odvdáčiť iba niekoľkými radami na cestu: Zlato a striebro sú najväčšie zlo. Ak sa zberáš do čarodejníkovho zámku, radšej sa z polcesty vráť, lebo čarodejník je zlý a začaruje ťa. No ak vidím, od tvojho úmyslu ťa neodhovorím.“

„Pravdu si povedal, no za radu ti pekne ďakujem.“

Nechala ubohého bedára na ceste, nech si pláta šaty, ako vie, a pobrala sa na vrchol hory.

Keď sa ta napokon dostala, zbadala vo vysokom kamennom múre vráta, vedúce na priestranné nádvorie. Otvorila ich, prešla cez dvor a smelo zabúchala na bránu zámku. Otvoril jej sám čarodejník, a hoci to bol najodpornejší zlomyseľník, spýtal sa jej naoko prívetivo, po čo prišla.

„Počula som, že si uniesol na zámok moju staršiu sestru. Prišla som po ňu, lebo ju mám veľmi rada.“

„Pod' ďalej,“ vyzval ju čarodejník a otvoril naširoko bránu. „Uvidím, či ju budeš vedieť nájsť.“ Zaviedol ju do izby a zavrel za ňou dvere. Dievča osamelo.

Poobzeralo sa po izbe, no po staršej sesetre nebolo ani vidu ani slychu. Sadla si a čakala. Zrazu začula pukotať oheň a izbu naplnil čmud a dym. Plamene šľahali od stien až k nej, ba aj páľavu pociťovala. „Zámok horí!“ skríkla a už chcela vyskočiť zo stoličky a

vybehnúť z izby, keď sa rozpamätala, čo jej povedal kotlár. A tak si povedala: „Och, dozaista sú to len dajaké čarodejnícke kúscky.“ Viac si nevšimala ani plamene ani dym a ony sa stratili.

Sedela teda ďalej na stoličke, chvíľu čakala azrazu počula nariekavé volanie a plač. Bol to hlas stratenej sestry, ktorá ju volala po mene. Dievča vyskočilo zo stoličky a chcelo sa rozbehnúť za sestrou a hľadať ju. No znova sa rozpamätala na koltárove slová. „Zaiste sú to len čarodejnícke kúscky.“ povedala si, no hlas ju ďalej nástojčivo volal, takže ledva vydržala, aby sa nerozbehla ta, odkiaľ hlas prichádzal. Vzala si teda kľbko nití z batôžka a priviazala si ruku k operadlu kresla: ovíjala nite okolo ruky i operadla, kým celé kľbko neodmotala. Teraz si už bola istá, že je bezpečne priviazana a čo by sa ako mykala, nite ju budú pevne držať. Po chvíli ju hlas prestal volať, nariekanie zatíchlo a všade bolo opäť ticho. Dievča vytiahlo nožík, ktorý jej mať dala na cestu, a prerezalo nite.

Len čo sa oslobodila, vrátil sa čarodejník. Keď videl, že sedí a čaká, zdal sa prekvapený a nevelmi potešený. No povedal jej, aby šla s ním. Dodal ešte, že v zámku je veľa dievčat a že si sestru musí sama spoznať.

Prešli do inej sály, no len čo ta vstúpili, mladšia sestra zarazene zastala. V izbe nebolo nič, iba sedem bielych sôch. Všetky boli biele od hlavy po päty ako čerstvý sneh a ponášali sa jedna na druhú ako zrnká hrachu. A všetky sa podobali stratenej sestre.

„Vyber si sestru,“ povedal čarodejník s odporným úškrnom. Môžeš si ju vziať so sebou a odísť, kde chceš.“

Mladšia sestra chodila hore-dolu pred sochami, no za živý svet nevedela, ktorú by si mala vybrať. Napokon zastala. Ticho stála a rukou si podopierala bradu. Bola na rozpakoch, čo ďalej robiť. Vtom si spomenula na otrhaného žobráka: „Zlato a striebro sú najväčšie zlo.“ Vybrala teda z vrecka strieborný náprstok a dala ho na prst prvej soche. Sotva to urobila, náprstok sčernel ako uhoľ. „To nie je moja sestrička!“ Potom vyskúšala náprstok aj na ostatných sochách a náprstok vždy očernel, kým neprišla k poslednej soche. Nastokla jej ho na prst a náprstok zažiaril takým jasom, až oči oslepovalo.

„Túto si vezmem.“ vyhlásila mladšia sestra čarodejníkovi. Sotva to dopovedala, socha sa pohla, premenila sa na živého tvora z mäsa a krvi, líčka jej znachovali, zlaté vlasy sa jej zaligotali a belasé oči zažiarili vd'ačnosťou.

Mladšia sestra vzala staršiu za ruku a obe vyšli z izby a potom dolu schodmi von z brány zámku.

Keď čarodejník videl, že odchádzajú, pochytila ho strašná zlosť. Čarami privolal veľkého ohnivého vlka a poslal ho za sestrami. Len čo sestry počuli, že za nimi niečo dupoce, vzali nohy na plecia. Beželi ako na krídlach, ale vlk sa čoraz väčšími blížil. Staršia

sestra sa rozplakala a nariekala, že viac nevládze, no mladšej sestre hneď zišli na um slová otrhaného žobráka.

Sotva by si okom mihol, vybrala zlatú ihlu z batôžka a obrátila sa tvárou k vlkovi. Keď pribiehol, vrčal a chniapol po nej vycerenými zubáľmi. No sotva chniapol po zlatej ihle, bolo po ňom.

V tom pribiehol čarodejník a prskal od hnevu a zlosti, že sa mu zlý plán nevydaril. Roztiahol čierny plášť a lietal v povetrí ako veľký netopier. Tentoraz nemala mladšia sestra naporúdzi nijakú radu od kotlára či od žobráka. Nevedela, ako si v najväčšej súre pomôcť. Spomenula si na nožík, ktorý jej mať starostlivo zabalila do batôžka. Posilnená rodičovským požehnaním noží vytiahla. Smelo sa hodila na čarodejníka a on sa rozplynul ako dym.

Obe sestry stáli ako skamenené, iba pomaly se spamätúvali z ohrmenia. V tom počuli veľký rachot, akoby sa niečo rúcalo. Pozreli na zámok a videli, že sa in koliše pried očami z boka na bok. Zrazu sa premenil na mrak prachu a na skale ostala z neho iba hrbá smetí. Aj zámok bol iba výtvorom čarov a kúziel, a preto sa rozpadol.

Sestry už nemuseli bežať o dušu. Pohodlně schádzali z hory, akoby sa prechádzali po obláčikoch, a nie po strmom svahu.

Na polceste stretli pekného mládencia oblečeného v drahocenných šatách.

„Iste sa na mňa nepamätáš,“ prihovril sa mladšej sestre. „Ja som ten otrhaný žobrá, ktorému si pomohla. Čarodejník ma začaroval, musel som si donekonečna spínať diery na šatách trňami.“

Mladšia sestra by ho nebola nikdy spoznala, keby mládencove šaty neboli pospínané špendlíkmi. Pobrali sa teda všetci traja dolu vrchom. A vtom uvideli rúceho mládencia, ktorý stál pri veľkom parádnom koči.

„Na mňa sa iste nepamätáš,“ povedal. „Ja som ten kotlar, ktorému si dala zlatku.“

Mladšia sestra by ho nebola nikdy spoznala, keby nebol vytiahol z vrecka zlatku a nebol jej ju podával. Zlý čarodejník i jeho začaroval.

Všetci štyria nasadli do koča a odviezli sa domov. Staršia sestra sa neskôr vydala za pekného mládencia a mladšia sestra si vzala kotlára. A boli spolu šťastní po všetky dni svojho života.